

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra

Agnė Trakšelytė
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentė

Magistro darbas
**Teismo sprendimo priėmimas vadovaujantis ekspertinėmis
žiniomis**
Adoption of a Court Decision Based on Expert Knowledge

Vadovas: Asist. dr. Johanas Baltrimas
Recenzentas: Prof. dr. (HP) Egidijus Šileikis

2023
Vilnius

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Tiriamajame magistro darbe nagrinėjami teisinio realizmo mokyklos atstovų požiūris į teismo sprendimo priėmimą, Analizuojamas „sociologinio realizmo sparno“ ir „savito realizmo sparno“ požiūris bei skirtumai, nagrinėjami. Apžvelgiama psichologinė bei teisinė literatūra, kurioje atskleidžiama, kokie veiksniai paveikia teisėją, priimant teismo sprendimą. Nustatomas santykis tarp Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 6 straipsnio ir ekspertinių žinių santykis, analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją. Pateikiamos naujos išvalgos, tiriama kaip teisinio realizmo, sociologijos bei teisinis požiūris koreliuoja su Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrina.

Pagrindiniai žodžiai: vidinis įsitikinimas, ekspertai, ekspertizės vertinimas, teisinis realizmas

The research master's thesis examines the approach of representatives of the school of legal realism to the adoption of a court decision. The approach and differences between the "Sociological Wing" and the "Idiosyncrasy Wing" are analyzed and examined. Psychologist and legal literature are reviewed, which reveal what factors affect the judge's decision. The relationship between Article 6 of the Convention of the European Court of Human Rights and the relationship of expert knowledge is determined by analyzing the jurisprudence of the European Court of Human Rights. New insights are presented, how legal realism, sociology and legal approach correlate with the doctrine of the European Court of Human Rights.

Key words: inner conviction, experts, expert assessment, legal realism

TURINYS

IŽANGA	2
1. TEISMO SPRENDIMO PRIĖMIMAS	5
1.1 Sprendimo priėmimas ir teisinis realizmas.....	5
1.2 Teisėjo vidinis įsitikinimas.....	9
1.3 Prieštarinių ekspertizių vertinimas teisme	12
2. TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ	16
2.1 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio samprata ir požymiai	16
2.2 Ekspertų nešališkumo vertinimas	20
2.3 Alternatyvios ekspertizės paskyrimas ir vertinimas	24
2.4 Teismo proceso vilkinimo ryšys su ekspertinių žinių vertinimu	28
3. VIDINIO ĮSITIKINIMO SANTYKIS SU EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKA	31
IŠVADOS	35
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	36
SANTRAUKA	39
SUMMARY	40

IŽANGA

Darbo aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 109 straipsnyje įtvirtinama nuostata, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“. Teismai, priimdami teismų sprendimus, turi būti nešališki ir nepriklausomi. Magistro tiriamajame darbe atskleidžiama problema, kad nacionaliniai teismai neretais atvejais per daug pasitiki ekspertais. Todėl teismų priimami sprendimai pažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį. Pastebima, kad tokiais veiksmais nacionaliniai teismai perduoda teisingumo vykdymo funkciją ekspertams. O patys teismai tampa formalūs teisės taikytojai. Be kita ko, ši tema aktuali ne tik Lietuvos, bet ir užsienio teismams, tol, kol nacionaliniai teismai turės pareigą vertinti ekspertines žinias ir remiantis ekspertizėmis priims teismo sprendimus. Nemažai diskusijų teisininkų, sociologų bei filosofų tarpe kyla dėl to, ar teisėjai, priimdami sprendimus, gali taikyti teisės normas, atsiribodami nuo išankstinės nuomonės susidarymo, asmenybės bruožų ir kitų veiksnių. Pažymima, kad klausimu, galima aptikti prieštaringų nuomonių. Šis tiriamasis magistro darbas pasižymi tarpdisciliniškumu, nagrinėjamas klausimas yra aktualus ne tik teisės moksle, tačiau ir filosofijos bei sociologijos mokslo šakose, o tai dar labiau sustiprina nagrinėjamos temos būtinumą ir aktualumą.

Darbo tikslas. Nustatyti teisės į teisingą teismą ir rėmimosi ekspertinėmis žiniomis teismo procese santykį

Darbo uždaviniai:

1. Ištirti, kaip teismo sprendimo priėmimas suprantamas specialiojoje literatūroje.
2. Išanalizuoti ekspertinių žinių vertinimą Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrinoje.
3. Ištirti santykį tarp specialiosios literatūros ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio ribose.

Originalumas. Analizuojant teisės mokslinius šaltinius, susijusius su tema, galime rasti nemažai šaltinių iš baudžiamosios ar civilinės, ar administracinės teisės šakų, tačiau ši tema dar nenagrinėta teisės teorijos požiūriu. Teismo sprendimo priėmimo ir teisinio realizmo problematika buvo analizuojama V.Tumonio straipsnyje „Legal Realism & Judicial Decision-Making“, I. Aleškevičiūtės magistro darbe „Teisė ir sprendimų priėmimas“. Ekspertinių žinių

vertinimo problematiką buvo nagrinėta V. Grikenio magistro darbe „Ekspertizės akto vertinimas nuosprendyje“, M. Paliukėno magistro darbe „Specialiųjų žinių pagrindu atsiradusių duomenų vertinimo procese ypatumai“, D. Žemoit magistro darbe „Privatūs ekspertai ir jų vaidmuo teismo procese“. Taip pat mokslinėse publikacijose: R. Krikščiūno straipsnyje „Ekspertizės skyrimo civilinėje teisenoje taktikos ypatumai“, R. Krikšno ir J. Juškevičiūtės straipsnyje „Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje“ ir kt. Šio tiriamojo darbo originalumas pasireiškia naujomis įžvalgomis sujungiant ir apibendrinant Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją bei teisinės, sociologinės ir teisinio realizmo požiūrius, nagrinėjamas nacionalinių teismų ekspertinių žinių vertinimas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio ribose.

Objektas. Magistro tiriamajame darbe tiriama sprendimo priėmimo, teisėjo vidinio įsitikinimo teisiniu, sociologiniu bei teisinio realizmo požiūriu. Analizuojamas nacionalinių teismų vadovavimasis ekspertinėmis žiniomis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio ribose. Pabrėžiama, kad šiame darbe sociologiniai tyrimai nėra atliekami.

Metodai. Šiame tiriamajame magistro darbe buvo naudojami mokslinės literatūros analizės, analizės ir metaanalizės metodai. Pasitelkus mokslinės literatūros analizės metodą buvo nagrinėjama, kokie veiksniai daro įtaką teismo sprendimai priėmimui. Nagrinėjama filosofinė, teisinė ir sociologinė mokslinė literatūra. Taip pat šis metodas buvo naudojamas, siekiant atskleisti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio sampratą bei požymius. Analizės metodu buvo nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Šios praktikos analizė padėjo atskleisti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio reikalavimus, susijusius su ekspertinių žinių vadovavimosi teismo procese. Tiriamajame magistro darbe buvo sistemingai surinkta ir išanalizuota specialioji literatūra, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai. Metaanalizės metodu buvo lyginama mokslinė literatūra su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, taip nustatant naujas bei originalias įžvalgas.

Svarbiausi šaltiniai. Nagrinėjant šią temą dėmesys buvo skiriamas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai, L. Štarienės „Teisė į teisingą teismą“, D. Jočienės ir K. Čilinsko „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“, nustatant ryšį tarp

teisės į teisingą teismą (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio) ir ekspertinių žinių. Darbe buvo analizuojama V. Justickio „Bendroji ir teisės psichologija“, aptariant išankstinės nuomonės susidarymo problematiką, taip pat remtasi užsienio bei kitais Lietuvos teisės moksliniais darbais.

1. TEISMO SPRENDIMO PRIĖMIMAS

1.1 Sprendimo priėmimas ir teisinis realizmas

V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė teigia, kad „be teisės, yra ir kitų žmonių elgesio reguliavimo sistemų, o pagrindinė iš jų yra moralė.<...> Jei negalima rasti tinkamo atsakymo, moralė tampa vieninteliu šaltiniu, iš kurio turi semtis ne tik pozityvioji teisė, bet ir teisėjas, aiškindamas ir taikydamas pozityviają teisę, kai nėra kitų šaltinių, kuriais remiantis galima racionaliai išspręsti bylą“ (Mikelėnienė, Mikelėnas, 1999, p. 41). Teismo sprendimo priėmimas yra neatsiejamas nuo moralės nuostatų. O kai kuriais atvejais, moralė gali tapti vieninteliu atsakymu. Būtent teisinio realizmo mokykla, iš kitų filosofinių mokyklų, išsiskiria teismo sprendimo priėmimo ir moralės sutapatinimu. Tačiau teisės realistai neneigė ir įstatymų svarbos priimant teismo sprendimus. Vienas iš svarbiausių teisinio realizmo indėlių buvo aiškiai atskirti faktinį sprendimų priėmimą ir teismų nuomones (t. y. rašytinius sprendimus) (Dewey, 1924, cituota Tumonis, 2012, p. 1375).

Pasak teisinio realizmo atstovų „vertybės (teisinga, gražu, gera ir kt.) neturi tiesos vertės, nes neturi savo atitikmens erdvėje ir laike. Todėl ir moralė, teisė, valstybė tėra tik žmonių įsivaizdavimas, t. y. vizijos, egzistuojančios tik žmonių vaizduotėje“ (Mikelėnienė, Mikelėnas 1999, p. 41). Teisinio realizmo atstovai manė, kad teismo sprendimas turi būti priimtas vadovaujantis moralės nuostatomis. Kai kurie realistai išskiria ir daugiau veiksnių, kurie galėtų daryti įtaką teismo sprendimo priėmimui. Pavyzdžiui, vienas iš realizmo atstovų B. Cardozo teigė, jog „sprendimui galutinę formą suteikia teisėjo gyvenimo patirtis: tai, kaip jis (teisėjas) supranta teisingumo ir moralės kanonus; teisėjo socialinių mokslų studijos; kartais jo intuityva, spėjimai, net jo nežinojimas ar išankstinis nusistatymas“ (Kazanavičiūtė, 2009, p. 151).

Kitas žymus realistas M. Radinas pažymėjo, kad tai, kaip teisėjai klasifikuoja įvykius, priklauso nuo „jų pasirengimo, išankstinių nuostatų, sąmoningų ar nesąmoningų interesų, filosofijos, estetinis mokymasis ar net atsitiktinės aplinkybės, susijusios su konkrečiu mokymusi“ (Tumonis, 2012, p. 1370). Vadinasi, teisinio realizmo atstovai teigė, kad sprendimo rezultatai gali nulemti teisėjo asmenybės bruožai, vertybių sistema, gyvenimiška patirtis bei kiti veiksniai, nesusiję su teisės normomis.

Dauguma realistų sutiko, kad teisinės taisyklės vaidina tam tikrą vaidmenį priimant teismo sprendimus, tačiau visi realistai tvirtino, kad kitos taisyklės ir veiksniai vaidina daug svarbesnį vaidmenį (Tumonis, 2012, p. 1378). Pavyzdžiui, teisininkas J.C. Grey teigė, kad „turi būti apsvaistoma, kaip teisėjas priima taisykles ir kas suteikia šioms taisyklėms galią“. J.C. Grey

pabrėžė, kad valstybė taip pat gali nurodyti, jog teisėjai savo teisę turi gauti iš tam tikrų šaltinių ir kad teisės aktai turi viršenybę prieš visus kitus šaltinius. Be to, teisėjai gali remtis „teismų precedentais, ekspertų nuomonėmis, papročiais ir moralės principais (naudodami moralę kaip apimančią viešąją tvarką“ (Letwin, 2005, p.194). Teisinio realizmo atstovas J.C. Grey, neneigia įstatymų svarbos, atvirksčiai, nurodoma, kad įstatymai turi viršenybę prieš kitus aktus, tačiau įstatymas nėra vienintelis šaltinis, kuriuo teisėjas gali remtis. Vienas iš „šaltinių“, kuriuo teisėjas gali remtis, yra moralė. J.C. Grey taip pat akcentuoja, kad moralė gali užtikrinti „viešąją tvarką“. Pasak realizmo atstovų, moralės nuostatos daugeliu atveju gali padėti priimti socialiai teisingesnį sprendimą nei teisės normos.

Teisinio realizmo atstovų požiūris išsiskyrė į Amerikos ir Skandinavijos šakas. Literatūroje teigiama, kad šių realizmo mokyklų šakų bendrasis požiūris nesiskiria: tiek Amerikos tiek Skandinavijos realistų požiūris sutaria, kad „empirizmas turėtų remtis visuotinio gyvenimo patirtimi, o ne paprastu teisės stebėjimu“ (Baublys *et al.*, 2012, p. 176). Tačiau, šių dviejų šakų atstovai skirtingai vertino pamatines teisės sąvokas, moralės įtaką sprendimų priėmimui. Pažymėtina ir tai, kad „pasak Amerikos teisinio realizmo atstovų, teisė yra tai, ką, sprenddami ginčus, daro teisėjai, o Skandinavijos realistai teigia, kad teisė apskritai neegzistuoja, ir net jeigu ji egzistuoja, vienintelė jos paskirtis yra faktinė arba socialinė nauda“ (Randakevičiūtė, 2016, p. 156).

Verta paminėti, kad „Skandinavijos realistas A. Hägerström teigė, jog fiziniame prigimtyje nėra jokių vertybių, jos gali būti tik žmonių galvose. Kadangi moralė yra tik žodžių naudojimas išreikšti žmogaus jausmus, iš to išplaukia, kad negali būti moralinių žinių, susijusių su moraliniais sprendimais“ (Bjarup, 2005, p. 4). A. Hägerström taip pat teigė, kad: „moralės mokslas negali būti moralės mokymas, o tik mokymas apie moralę“ (Hägerström 1964, p. 96). Vadinasi, Skandinavijos realistas palaiko bendrąjį realizmo požiūrį, kad moralė yra realiai neegzistuojanti. Tačiau taip pat pripažino moralės reikšmę, teigdami, kad žmonės neturėtų elgtis amoraliai, moralė gali būti naudojama kontroliuojant ir koordinuojant žmonių elgesį (Bjarup, 2005, p. 5). Galima manyti, kad Skandinavijos realizmo atstovas atsiribojo nuo teismo sprendimo priėmimo klausimo, pasižymėjo radikaliu požiūriu į moralę. O moralę suprato kaip tam tikrą visuomenės kontrolės įrankį.

Tokie Skandinavijos realistai kaip K. Olivecron, A. Ross plėtojo A. Hägerström mintis. Teigė, kad jog visi sprendimai dėl gėrio ir blogio yra grynai emociniai ir išreiškia sprendimą priimančio asmens simpatijas bei antipatijas (Latvelė, 2010, p. 209). Šie Skandinavijos realistai akcentavo, kad teisėjai, priimdami sprendimus, išreiškia tam tikrą savo valią (emocijas,

simpatijas ar antipatijas). Galima manyti, kad toks požiūris panašus į Amerikos teisinio realizmo nuostatas.

Amerikos realistai, kaip ir teisiniai pozityvistai, pasižymėjo siekiu atskirti teisę ir moralę vieną nuo kitos, tačiau kartu pripažino moralės įtaką teisei sistemai, dėl to teismo sprendimas gali būti paremtas argumentais, kylančiais iš to, kas „turėtų būti“ (Randakevičiūtė, 2002, p. 156).

Be kita ko, Amerikos realistai tvirtina, kad reikia atidžiai, empiriškai apsvarstyti tai, kaip teismai iš tikrųjų sprendžia bylas. Nurodo, kad jie sprendžia, pirmiausia, ne dėl teisės, o remdamiesi savo suvokimu, kas būtų „sąžininga“ remiantis bylos faktais. Teisinės taisyklės ir motyvai yra tiesiog *post hoc* racionalizavimas sprendimams, priimtiems remiantis neteisinais sumetimais (Golding *et al.*, 2006, p. 50). Kitais žodžiais tariant, teisėje vieną iš svarbiausių vaidmenų atlieka moralė, kuri kaip kompasas parodo, koks sprendimas iš tikrųjų yra teisingas. Moralė sąveikauja su vidiniu teisėjų įsitikinimu, todėl pirmiausia priimamas sprendimas galvoje, o tik vėliau pritaikomos teisės normos.

Literatūroje nurodoma, kad Amerikos realistai pritarė tam, ką galime vadinti „pagrindiniu realizmo reikalavimu“. Spręsdami bylas teisėjai pirmiausia reaguoja į bylos faktų stimulą, o ne į teisinės taisyklės ir priežastis. Visų pagrindinių realistų darbuose galima rasti tam tikrą pagrindinio reikalavimo versiją. Pavyzdžiui, H. Oliphant teigė, kad teismai „reaguoja į faktų stimulą konkrečiose bylose, kuriose jie nagrinėjami, o ne į pernelyg bendrų ir pasenusių nuomonių ir traktatų abstrakcijų stimulą“ (Golding *et al.*, 2006, p. 52). Realizmo mokyklos atstovai teigė, kad teisėjai, priimdami sprendimus, pirmiausia reaguoja į bylos faktus, kurie iššaukia tam tikrą reakciją bei emociją (pyktį, gailestį ir pan.), tuo tarpu atsiribodami nuo mokslinių veikalų, nuomonių, teisės normų, kurios nėra pritaikytos konkrečiai situacijai.

Be kita ko, Amerikos teisinis realizmas išsiskyrė dėl sprendimų nuspėjamumo klausimo. Literatūroje teigiama, kad „sociologinis realizmo sparnas“, kuriam atstovavo tokie filosofai kaip H. Oliphant, G. E. Moore, K. Llewellyn ir F. Cohen, manė, kad teismų sprendimai patenka į nuspėjamus modelius. „Sociologinio realizmo sparno“ atstovai, mano, jog įvairios „socialinės“ jėgos turi veikti teisėjus, kad priverstų juos reaguoti į faktus panašiai ir nuspėjamai (Golding *et al.*, 2006, p. 54). Vadinasi, „Socialinio realizmo sparno“ krypties atstovai suvienodina visus teisėjus kaip asmenybes. Teisėjai neturi savitų asmenybės bruožų, vystosi panašioje socialinėje aplinkoje, turi panašų arba tą patį išsilavinimą, todėl sprendimai tampa nuspėjami.

Tuo tarpu realizmo „savitas sparnas“ (angl. *Idiosyncrasy Wing*), kurio ryškiausi atstovai buvo Jungtinių Amerikos Valstijų Apeliacinio teismo teisėjas J. Frank ir universiteto profesorius, F. Hutcheson, dėstęs moralinę filosofiją, pateikė priešingą nuomonę. Šie realistai nurodė, kad teisėjo reakcija į konkrečios bylos faktus lemia saviti faktai, individualiai susiję su teisėjo psichologija ar asmenybe. Taip pat J. Frank tvirtino, kad „teisėjo asmenybė yra pagrindinis teisės administravimo veiksnys“ (Golding *et al.*, 2006, p. 54).

Paminėtina tai, kad „savito sparno“ realistai tam tikra prasme nustatė ribas, kiek teisėjo asmenybė gali daryti įtakos teismo sprendimui. Vienas iš žymiausių „savito sparno“ atstovas teisėjas J. Frank, nurodo jog, „įprastinė teorija“ teigė, kad „taisyklė plus faktai lygu sprendimas“, o jo paties nuomone nulemia „dirgikliai, veikiantys teisėją“ plus „teisėjo asmenybė“ lygu sprendimas“. Literatūroje galima aptikti vaizdingą posakį apie realistus: joks realistas nėra pasakęs, kad „ką teisėjas valgė pusryčiams lemia jo sprendimus“ (Golding *et al.*, 2006, p. 53). Galima suprasti, kad apibrėžiamos ne tik asmenybės įtakos ribos, bet ir aplinkos veiksniai, kurie pilna apimtimi neveikia teisėjo sprendimo. Teisės realistų manymu pagrindinis veiksnys, veikiantis teisėją yra aplinka ir teisėjo asmenybė.

Pastebima, kad realizmo mokykla sulaukė nemažai kritikos dėl radikalios ir nenuoseklios pozicijos. Tačiau, negalima paneigti teisės realizmo padarytos įtakos teisinei sistemai. Pasak N. Duxbury, teisinis realizmas nebuvo vieningas judėjimas – greičiau tai buvo „intelektuali mąstysena“, tačiau jis turėjo labai didelę įtaką Amerikos teisės mokyklose. Šiandien teisinis realizmas yra pati įtakingiausia teisinė perspektyva, kurią Jungtinės Amerikos Valstijos kada nors žinojo (Villgeeg, 2009, p. 36).

Filosofas B. Leiter pastebi, kad „Amerikos teisinio realizmo palikimą sudaro tokie reiškiniai kaip: teisininkų pripažinimas, kad teisėjams daro įtaką ne tik teisinės taisyklės; teisėjai ir advokatai atvirai svarsto teisinių taisyklių ir sprendimų politikos ar politines pasekmes; teisės aktuose pradedama atsižvelgti į ekonominį, politinį ir istorinį teismų sprendimų kontekstą. Šia prasme dažnai sakoma, kad „dabar mes visi esame realistai“ (Leiter, 1996 cituota Farall, 2005, p. 77).

Apibendrinant galima teigti, kad teisės realizmo mokyklos atstovai vertybes suprato kaip erdvėje ir laike neegzistuojantį įsivaizdavimą. Teisės realizmo mokyklos skleidė bendrąją idėją ir akcentavo, kad teisėje svarbiausia pažinimas, suvokimas bei gyvenimiška patirtis. Teisinė realizmo mokykla išsiskyrė į Amerikos ir Skandinavijos šakas. Skandinavijos teisinio realizmo šakos atstovai manė, kad moralė turi veikti kartu ir pasitarnauti reguliuojant žmonių elgesį. Amerikos realizmo atstovai nurodė, kad priimant sprendimus pirmiausia valdo teisėjo vidiniai

veiksniai, o teisės normos pritaikomos *post hoc*. Vadinas, tam tikri bylos faktai, sukelia atitinkamas emocijas, todėl pirmiausia, vidinis įsitikinimas susiformuoja veikiant emocijomis bei nuojauta, koks sprendimas turi būti teisingas. Dėl šio požiūrio Amerikos realizmas išsiskyrė į dvi šakas: „sociologinį sparno“ bei „savito sparno“. Atstovai, priklausę pastarajai šakai, teigė, kad teisėjus socialinės jėgos veikia nuspėjamai, todėl patys teismo sprendimai tampa nuspėjami. Galima manyti, kad tai gana radikalus požiūris. Tuo tarpu „sociologinio sparno“ atstovai tvirtino priešingai – nesutapatino teisėjų asmenybių, todėl teismo sprendimai dėl šios priežasties negali būti nuspėjami.

1.2 Teisėjo vidinis įsitikinimas

Analizuojant specialiąją literatūrą pastebima, kad vertinant įrodymus ir priimant teismo sprendimus, teisėjui gali daryti įtaką jo vidinis įsitikinimas. Tačiau socialinėje ir teisinėje literatūroje vidinis įsitikinimas iš dalies suprantamas skirtingai.

Psichologinėje literatūroje teigiama, kad „jau ketvirtą dešimtmetį vykdomi tyrimai verčia suabejoti, kad teisėjas tikrai gali visiškai racionaliai nagrinėti bylas ir priimti atitinkamus sprendimus. Šie tyrimai rodo, kad iš tikrųjų teisėjas, nagrinėdamas bylas, taiko ne tik tikslus, racionalius, logika pagrįstus, bet ir intuityvius („euristinius“) sprendimų priėmimo būdus, kurie gali lemti įvairias klaidas“ (Justickis *et al.*, 2013, p. 1493). Psichologinėje literatūroje taip pat pateikiama įžvalga, kad „kaip veikia sprendimo priėmimo procesas, už ką sąmoningai ir ypač nesąmoningai nagrinėdamas bylą „serga“ teisėjas, priklauso nuo jo asmenybės, nuo įvairiausių niuansų. Kiekvienam iš mūsų nelengva pasakyti, kodėl pradedame „sirgti“ už vieną ar kitą komandą“ (Justickis, 2005, p. 253).

Teisėjai nagrinėdami bylas, neatsiriboja nuo išankstinių nuostatų, kurios yra paremtos emocijomis, turima patirtimi ir kitais veiksniais. Remiantis psichologine literatūra, galima manyti, kad teisėjus veikia vidinis įsitikinimas, priklausantis nuo individualių gyvenimiškų patirčių. Subjektyvi nuomonė negali būti pagrindinis teisinis matas. Vis dėlto, tai yra neatsiejama sprendimo priėmimo dalis.

Įstatymas siekia apsaugoti teisėją nuo galimo poveikio, todėl šiam tikslui pasiekti yra įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo institutas. „Numatytos teisėjo ekonominio, organizacinio, teisinio nepriklausomumo priemonės <...> Tačiau visa tai neužtikrina „psichologinio nepriklausomumo“ – teisėjo sugebėjimo pasipriešinti motyvams, galintiems lemti asmeninį suinteresuotumą“ (Justickis, 2005, p. 253). Kiekvienas teisėjas, nepaisant jo užimamų pareigų,

yra individuali asmenybė, kurią formuoja įvairūs veiksniai, pradedant nuo auklėjimo vaikystėje, baigiant gyvenimiškais išgyvenimais bei požiūriu į darbą.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad teisėjų sprendimą gali paveikti ir emocijos: psichologiniai tyrimai atskleidė nuotaikos poveikį teisėjo priimamiems sprendimams teismo proceso metu. Pasirodo, kad tie teisėjai, kurių nuotaika teismo posėdžio metu pakili, yra labiau linkę nagrinėti bylos duomenis paviršutiniškai ir daugiau remiasi intuityviais, euristiniais sprendimo priėmimo būdais. O prislėgtos nuotaikos teisėjas paprastai yra kritiškesnis ir kruopštesnis, be to, priimdamas sprendimus, jis mažiau linkęs remtis intuityviais būdais (Ottati *et al.*, cituota Justickis *et al.*, 2013, p. 1503). Taip pat subjektyviems teisingumo vertinimams įtakos gali turėti tokie specifiniai asmenybės kintamieji kaip jautrumas teisingumui, polinkis pasitikėti kitais, rizikos vengimas, kontrolės lokusas ir pan. (Čunichina *et al.*, 2014, p. 179). Manoma, kad teisėjo asmenybė daro nemažą įtaką, priimant teismo sprendimus. Minėtoje literatūroje išskiriami įvairūs subjektyvūs veiksniai. Galima teigti, kad ne tik emocijos ar tam tikras įsitikinimas gali padaryti įtaką. Tačiau ir teisėjo požiūris į savo darbą bei kokios apimtimi teisėjui asmeniškai svarbios teismo sprendimu sukeltos pasekmės. Todėl įstatymas neapsaugo teisėjo nuo psichologinių veiksnių (intuicijos, įsitikinimų, emocijų ir pan.).

Teisinėje literatūroje vidinis įsitikinimas atskleidžiamas kitaip. Sąvoka „vidinis įsitikinimas“ teisinėje literatūroje suponuoja asmens teisę vertinti įrodymus laisvai (nepriklausomai), vadovaujantis savo žiniomis, sąžinės, profesinės pareigos, etikos reikalavimais ir pan. Tačiau tai nereiškia, kad vertinant įrodymus pagal vidinį įsitikinimą gali pasireikšti teisėjo savivalė. Vidinis įsitikinimas turi būti motyvuotas ir pagrįstas įrodymais, kuriuos pats teisėjas ištyrė ir įvertino nagrinėdamas bylą (Terebeiza, 2007, p. 81).

Taip pat vidinis įsitikinimas gali būti apibrėžtas ne kaip intuicija ar emocijos, o kaip tvirtas, pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimas dėl asmens kaltumo, ar nekaltumo, dėl jos atsakomybės dydžio. Jis grindžiamas tuo, kad tik ta, o ne kita išvada išplaukia iš bylos aplinkybių, o visi kiti galimi bylos sprendimai atmestini kaip joms prieštaraujantys (Danisevičius, 1971 cituota Sabonis, 2006, p. 45). Pastebėtina, kad abu autoriai teigia, jog vidinis įsitikinimas turi kilti tik iš byloje medžiagoje esančių įrodymų.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad vidinis įsitikinimas negali susidaryti iš teisėjo nuostatų, tam tikro požiūrio, emocijų ar kitų veiksnių. Teisėjo vidinis įsitikinimas turi būti motyvuotas ir pagrįstas įrodymais, kuriuos pats teisėjas ištyrė ir įvertino nagrinėdamas bylą (Terebeiza, 2007, p. 81). Galima teigti, kad vidinis įsitikinimas – byloje surinktų duomenų apibendrinimas, kuris yra išreiškiamas (aprašomas) motyvuotame teismo sprendime.

Paminėtina ir tai, kad vidinis įsitikinimas yra laisvo įrodymų vertinimo principo vienas iš elementų. Laisvo įrodymų vertinimo principą sudaro du elementai: 1) pagrindinis kriterijus, kuriuo teisėjas vertina įrodymus, – teisėjo vidinis įsitikinimas; 2) įstatymo iš anksto nenustatyta įrodymų įrodomoji galia (Bartkus, 2021 p.109).

Vidinis įsitikinimas susideda iš dviejų kriterijų t. y. iš objektyvaus ir subjektyvaus vertinimo. Nors teisėjas vertina objektyviai įrodymus, subjektyvusis kriterijus suponuoja suvokimą apie objektyvųjį kriterijų. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad daugelis tyrimų pagrindžia aplinkybę, kad teisėjui dažnai yra neįmanoma nepaisyti svarbios, bet byloje neleistinos informacijos (Bartkus, 2021 p.109). Manytina, kad dėl to gali kilti problema, kai teisėjui pateikiami neleistini įrodymai. Teisėjas, prieš pripažindamas įrodymus neleistiniais, su jais susipažįsta. Vidinis įsitikinimas formuojamas bet kuriuo metu, kai teisėjas bet koku būdu gauna informaciją, susijusią su byla. Todėl galima manyti, kad ir neleistini įrodymai gali padaryti įtaką formuojant vidinį įsitikinimą. Vadinasi, tokie įrodymai byloje nebus naudojami, tačiau teisėjas jau gali būti susidaręs išankstinę nuomonę.

Teisinėje literatūroje nurodoma, jog vidinis įsitikinimas taip pat veikia vertinant ekspertines žinias. Eksperto išvada turi būti vertinama pagal vidinį įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu (nešališku) byloje esančių įrodymų ištyrimu (Laužikas *et al.*, 2003, p. 503). Šios rūšies įrodymų vertinimo specifiką lemia ekspertinių aktų turinys. Ekspertinės žinios beveik visada yra susijusios su tam tikros srities specialiosiomis žiniomis, teisėjas bei kiti proceso dalyviai, neturėdami tokių žinių, ne visada yra kompetentingi įvertinti pateiktos išvados turinį. Todėl teisės literatūroje nurodoma, kad eksperto išvada turi būti vertinama, atsižvelgiant į tai, ar ekspertizės akte nėra prieštaravimų bei klaidų, ar tinkamai pritaikytas tyrimo metodas, ar kompetentingas buvo ekspertas duoti išvadą pagal visus jam iškeltus klausimus, ar geros kokybės medžiaga buvo pateikta ekspertizei, ar jos pakako ir pan. (Goda *et al.*, 2011, p. 203).

Taigi, teismas, vertindamas ekspertines žinias, privalo atsižvelgti ne į patį ekspertizės turinį, bet kaip tas turinys buvo gaunamas, bei kaip ekspertas pateikia savo išvadą t. y. ar aiškiai išdėstė atsakymus, ar neperžengė ribų atsakydamas į klausimus. Verta paminėti ir tai, jog ekspertinės žinios privalo būti vertinamos kartu su kitais įrodymais. Tokiu atveju, jeigu eksperto išvada prieštarauja pateiktiems įrodymams, teismas turėtų prašyti patikslinti ekspertizę, arba skirti alternatyviają ekspertizę. Paminėtina ir tai, kad alternatyvių ekspertizių gautas rezultatas gali būti prieštaringas, o toks vertinimas taip pat sukelia problemų. Šios problemos taip pat bus aptarimos šiame tiriamajame magistro darbe.

Apibendrinant galima teigti, kad psichologinėje literatūroje abejojama, ar teisėjai gali racionaliniai nagrinėti bylas atsiribojant nuo tokių pašalinių veiksnių, tokių kaip intuicija, logika ir pan. Nurodoma, kad teisėjai gali nesąmoningai pasirinkti tam tikrą pusę ir ją palaikyti bylos nagrinėjimo metu. Sociologinėje literatūroje teigiama, kad dėl negalėjimo atsiriboti nuo subjektyvių veiksnių, teisėjas, nagrinėdamas bylą, gali susidaryti išankstinę nuomonę. Išankstinė nuomonė apibrėžiama kaip vidinis įsitikinimas, kuris susijęs su teisėjo pažiūromis, asmenybe ir charakteriu. Tuo tarpu teisinėje literatūroje vidinis įsitikinimas apibrėžiamas kaip teisėjo teisė laisvai vertinti įrodymus, remiantis žiniomis, sąžinės, etikos reikalavimais ir pan. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas byloje surinkta medžiaga. Teisėjas taip pat turi visapusiškai, išsamiai, objektyviai bei kartu su kitais įrodymais vertinti ekspertines žinias. Lyginant šiuos požiūrius galima teigti, kad teisinėje literatūroje teigiama, jog teisėjas negali turėti išankstinio nusistatymo. Tuo tarpu sociologinėje literatūroje nurodoma, kad teisėjas sprendimą gali priimti intuityviai, remdamasis susidaryta išankstine nuomone.

1.3 Prieštarų ekspertizės vertinimas teisme

G. Juodkaitė – Granskienė nurodo, kad: „teismo ekspertizės išvadų vertinimas – tai tam tikras procesas, kai įrodymų vertinimo subjektas visapusiškai, išsamiai, tiesiogiai analizuoja ekspertizės išvadą vadovaudamasis materialiniais ir procesiniais įstatymais bei teisine sąmone, kurie suformuoja vertinimo subjekto vidinį įsitikinimą apie ekspertizės aktą kaip tam tikros bylos aplinkybės įrodymą turintį reikšmę arba jos neturintį įrodinėjimo procese ir priimant nuosprendį“ (Granskienė, 2001, p. 82). Kitaip tariant, ekspertizės išvadas reikia vertinti, laikantis įstatymų, be išankstinio nusistatymo, vadovaujantis teisine sąmone bei įrodymų visuma.

Analizuojant šią temą svarbu išaiškinti, dėl kokių priežasčių pateikiamos prieštaringos ekspertizės. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad ekspertų (išvadų) skirtumai gali kilti bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje. Pirmiausia, ekspertai gali skirtis savo žiniomis: kaip žinios pritaikomos konkrečioms faktams nustatyti, kaip pritaikomi tam tikri moksliniai įgūdžiai. Nepaisant individualių skirtumų ekspertų, tarp eksperto ir teismo, tarp eksperto ir advokato, negalima pamiršti, kad taip pat gali kilti nesutarimų dėl paprasčiausių sąvokų: kas yra faktas, o kas yra nuomonė. Paminėtina ir tai, kad vienas ekspertas į pateiktus klausimus gali atsakyti „taip“ arba „ne“, o kitas negali. Vienam ekspertui gali atrodyti, kad tai, kas pateikiama kaip

faktas, visiškai neturi faktinio pobūdžio, tuo tarpu kitam ekspertui tie patys faktai gali atrodyti itin reikšmingi (Weihofen, 1933, cituota Eliasberg, 1945, p. 233).

Manytina, kad prieštaringi rezultatai gaunami ne tik dėl asmenybių skirtumų, bet ir dėl turimos darbo patirties, taikomų metodų, atliekamų tyrimų, nustatant tam tikrus faktus. Be to, ekspertų pateikiamus ekspertizės aktus, galime gretinti su teismo sprendimo priėmimo ypatybėmis, kurios buvo aptartos 1.2 rašto darbo skyriuje. Tai reiškia, kad ekspertinių žinių prieštaravimus sąlygoja asmenų individualus požiūris į darbą, ekspertų asmenybės skirtumai, emocijos bei kiti veiksniai. Taip pat paminėtina ir tai, kad gaunami prieštaringų ekspertizių rezultatai iš dalies yra įprastas reiškinys. Galima manyti, kad viena ir teisinga nuomonė, rezultatas ar tyrimas, iš esmės yra neįmanomas. Tačiau, prieštaringų nuomonių „normalizavimas“ neišsprendžia dėl ekspertinių žinių vertinimo kylančių problemų.

Verta paminėti, kad vertindami prieštaringas ekspertų nuomones, teisėjai susiduria su trimis iššūkiais. Pirmasis iššūkis yra susijęs su teisėjų epistemine (pažintine) kompetencija: teisėjai nėra pakankamai kompetentingi vertinti ekspertines žinias, susijusias su sudėtingais techniniais ar moksliniais klausimais. Antrasis iššūkis susijęs su instituciniu spaudimu, t. y. daugelyje šalių teisėjai susiduria su dideliu darbo krūviu, kuris neleidžia skirti pakankamai laiko išsamiai ir tinkamai moksliskai susipažinti, įvertinti (įskaitant metodinius klausimus) ir išnagrinėti ekspertinius parodymus. Trečiasis iššūkis yra susijęs su tuo, kad teisėjai vertindami ekspertizės aktus, turi atsižvelgti ne tik į „žmogiškųjų“ klaidų galimybę, bet ir į tai, kad ekspertų pateikiami rezultatai gali būti šališki. Paminėtina ir tai, kad literatūroje nemažai dėmesio skiriama problemai susijusiai su ekspertų parodymais – ekspertai gali būti šališki, o tai daro įtaką jų klientų interesai (Perez, 2015, p. 4). Kitas numanomas iššūkis gali kilti tuomet, kai vieno iš prieštaringo eksperto ekspertizės aktas atrodo tvarkingesnis, sklandžiau išdėstoma nuomonė (Hammelman, 1947, p. 37).

Remiantis 2022 metų duomenimis vidutiniškai per metus apylinkių teismuose vienas teisėjas išnagrinėjo 384 bylą, o tuo tarpu 2021 m. 369 bylą (Lietuvos teismai veiklos rezultatai, 2022 m.). Galima manyti, kad teisėjams sunku spėti išsamiai įvertinti prieštaringas ekspertizes. Aptariant literatūroje minimą trečią priežastį galima teigti, kad pagrindinis aspektas dėl kurio pateikiamos prieštaringos ekspertizės, tai ekspertų šališkumas. Manytina, kad šališkumo rizika ypač iškyla tuomet, kai ekspertizes pateikia privatūs, šalių samdomi ekspertai. Privatūs ekspertai, gali atsižvelgti į savo kliento interesus arba „įtikėti“ kliento teismu. Vertinant tai, kad teisėjai neturi tinkamų žinių, ekspertai, atlikdami tyrimus ar kitaip nustatydami reikiamus duomenis ar įrodymus, gali pasirinkti klientui palankius metodus. Taip pat ekspertai gali

šališkai interpretuoti gautą informaciją. Paminėtina ir tai, kad klientai (šalys) gali ieškoti tokio eksperto, kuris atitinka šalių poreikius. Manoma, kad ekspertai turi plačią diskreciją formuoti ekspertizės aktus, todėl gali racionalizuoti nuomonę, nepakenkdami savo įvaizdžiui (Perez, 2015, p. 13).

Tačiau pažymėtina tai, jog rašto darbo autorė nemano, kad visi privatūs ekspertai, ar teismo ekspertai, kurie pateikia prieštaringas nuomones yra šališki. Jau buvo minima anksčiau, kad ekspertai taip pat gali padaryti „žmogiškųjų“ klaidų, o tokia klaida su šališkumu negali būti siejama. Šioje vietoje kyla kita problema: vertinant pateiktą ekspertizės aktą, sunku ar beveik neįmanoma atskirti, ar ekspertas yra šališkas, ar tik padarė klaidą. Galima teigti, kad įstatyminis reguliavimas (priesaika teisme, eksperto patraukimas baudžiamojon atsakomybėn už melagingą išvadą ir pan.) yra pakankamas, tačiau ekspertų šališkumo problema teisinėje sistemoje gana paplitusi.

Galima išskirti dar vieną problemą, kuri apsunkina teisėjų rėmimąsi prieštaringomis ekspertizėmis. Dėl skirtingų eksperto ir teisėjo vartojamų kalbų kartu su tuo, kad teisėjas neabejotinai turi pasinaudoti eksperto žiniomis, teisminę kontrolę ypač sunku traktuoti kaip tinkamą eksperto kontrolės mechanizmą (Gaborardi, 2020, p. 31). Galima manyti, kad tiek teisėjams, tiek ekspertams, kyla susikalbėjimo bei vienas kito supratimo problema. Tai reiškia, kad teisėjai, vertindami ekspertines žinias, gali paprasčiausiai nesuprasti arba netinkamai interpretuoti ekspertų pateiktą informaciją. Dėl šios priežasties taip pat ekspertizės gali tapti prieštaringos. Ekspertizės, kurios nėra suprantamos, vartojami specifiniai moksliniai terminai, teisėjams apsunkina vertinimą ir rėmimąsi byloje.

Mokslinėje literatūroje galime aptikti pasiūlymų, kaip išspręsti šią problemą. Vienas iš pasiūlymų, jog teisėjas turi įgyti techninių ar mokslinių žinių, susijusių su konkrečia byla. Būdas, kuriuo teisėjas galėtų pasiekti tokį tikslą, būtų gebėjimas vartoti technines ar mokslines kalbas. Šis sprendimas savo ruožtu priklauso nuo eksperto įgyto gebėjimo vartoti teisinę kalbą. Jei teisėjas moka vartoti eksperto kalbą, o ekspertas – teisėjo kalbą, tarp skirtingų „kalbėtojų“ vyktų „struktūrinis bendradarbiavimas“ (Weinstein, 1986, cituota Gaborardi, 2017, p. 32).

Abipusis susikalbėjimas, teisėjams pirmiausia, padėtų vertinti ir interpretuoti ekspertines žinias. Priešingų ekspertizių atveju, būtų paprasčiau nustatyti, ar ekspertai yra šališki ir dirba savo klientų interesams. Paminėtina ir tai, kad teismo sprendimo priėmimas vadovaujantis ekspertinėmis žiniomis, taptų paprastesnis. Šį teiginį galima paaiškinti tuo, kad „susikalbėjimo“ atveju, teisėjas paprasčiau interpretuotų ir pritaikytų ekspertines išvadas, tokiu

atveju, subjektą mažiau veiktų šalutiniai veiksniai (ekspertizės pateikimo pirmumas, ekspertizės apimtis ir pan.). Manytina, kad „susikalbėjimo“ atveju, teisėjas susikoncentruotų į ekspertiniame akte pateiktą informaciją, duomenis, eksperto pateiktą nuomonę. Tačiau keliamas klausimas, ar toks sprendimo būdas yra realiai įgyvendinamas. Atsižvelgiant į anksčiau pateiktą teismų darbo krūvio statistiką, galima teigti, kad papildomas gilinimasis į ekspertinių išvadų specifiką gali užimti per daug laiko.

Apibendrinant galima teigti, kad prieštaringos ekspertizės gali būti pateikiamos dėl įvairių priežasčių: profesinių žinių trūkumo, įgūdžių pritaikymo, asmenybės skirtumų, skirtingų esminių sąvokų supratimo, veikimo kliento interesams (šališkumo) ir pan. Manytina, kad pagrindinis veiksnys, kuris teisėjams apsunkina prieštaringų ekspertizių vertinimą, tai specialiųjų žinių neturėjimas. Paminėtina ir tai, kad teisėjams ekspertinės žinios reikalingos ne tik dėl tinkamesnio jų vertinimo, bet ir dėl „susikalbėjimo“ su ekspertu. Manytina, kad teisėjas ir ekspertas „kalba skirtingomis kalbomis“, tai kelia ekspertizių supratimo, interpretavimo problemas. Taip pat teisėjas, vertindamas ekspertizės aktą, galėtų atsiriboti nuo pašalinių veiksnių, tokių kaip ekspertizės apimtis, ekspertinės išvados pateikimo pirmumas ir pan. Mokslininkų siūlomas sprendimas teisėjams įgyti ekspertinių žinių, o ekspertams – teisinių, rašto darbo autorės nuomone, turėtų būti laikomas netinkamu. Remiantis darbo krūvio statistika, Lietuvoje teisėjų darbo krūvis yra per didelis, norint visapusiškai ir objektyviai įvertinti kiekvieną ekspertizę.

2. TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ

2.1 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio samprata ir požymiai

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau ir – Konvencija) 6 straipsnyje įtvirtinama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Analizuojant mokslinę literatūrą galima pastebėti, jog sąvokos teisė į teisingą teisinį procesą ir teisė į teisingą teismą vartojamos kaip sinonimai. Šiame darbe teisė į teisingą teismą suprantama plačiaja prasme: teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, apimant visas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies tiesiogiai ir netiesiogiai įvardintas teises, teisingumo elementą, teisė į viešą bylos nagrinėjimą, teisė į įstatymu įsteigtą nešališką ir nepriklausomą teismą, teisė į bylos nagrinėjimą per kiek įmanomą trumpiausią laiką ir teisė į viešą sprendimų skelbimą, numatant tam tikras išimtis dėl sprendimų neskelbimo viešai (Štarienė, 2010, p. 17). Teisės mokslininkė L. Štarienė nurodo, jog minėtas teisingumo elementas gali būti išskiriamas bendrąja ir specialiąja prasme. Teisingumo elementas apima Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, kurioje įtvirtinama teisė į teisingą teismą bendrąja prasme. Specialiąją dalį sudaro Konvencijos 6 straipsnio 2 ir 3 dalys. (Štarienė, 2010, p. 17). Pažymėtina tai, kad šiame skyriuje bus tiriama teisė į teisingą teismą bendrąja prasme, t. y. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau ir – EŽTT) nurodo, kad pagal 6 straipsnio 1 dalyje reikalaujamas teisingumas yra ne materialinis teisingumas (iš dalies teisinė, iš dalies etinė sąvoka, kurią gali taikyti tik bylą nagrinėjantis teisėjas), o procesinis teisingumas (Praktinis priimtumo kriterijų vadovas, 2011, p. 65). Šio straipsnio svarba teisminei procesui yra akivaizdi: teisė šalims suteikia garantiją į teisingą bylos išnagrinėjimą, šalims užtikrina pagrindines procesines garantijas. Teisė į teisingą teismą apima kitas teises ir principus, be kurių ginčo procesas prarastų prasmę. Taip pat paminėtina ir tai, kad kiekvienoje byloje teisė į teisingą teismą, teisingą bylos išnagrinėjimą bei visų reikalingų teisių ir principų užtikrinimas yra vienas iš teisingumo vykdymo tikslų.

Teisė į teisingą teismą, kaip jau minėta, glaudžiai susijusi su teisingumo elementu, kuris gali būti suprantamas kaip teismo siekis įgyvendinti procesinį teisingumą. Galima skirti šiuos pagrindinius teisingumo elementus: procesinio šalių lygiateisiškumo ir rungimosi proceso principas, įrodymų leistinumą ir vertinimo klausimai, teisė dalyvauti bylos nagrinėjime ir teisė į žodinį bylos nagrinėjimą, teisė į teisinę pagalbą ir teisė į pagrįstą sprendimą (Štarienė, 2010,

p. 253). Teisingumo elementą sudaro pamatiniai teismo nagrinėjimo principai. Šį teiginį galima argumentuoti tuo, kad nesilaikant bent vieno iš paminėtų teisingumo elementų, būtų pažeidžiama ir teisingumo esmė. Galima manyti, kad nebūtų įgyvendintas ir teisingas teisminis procesas.

Teisinėje literatūroje galima aptikti nuomonę, kad „lygiateisiškumo principas laikomas vienu svarbiausiu Konvencijos 6 straipsnio teisingo bylos nagrinėjimo aspektų. Šis principas įpareigoja kiekvieną iš bylos šalių naudotis lygiomis galimybėmis, pristatyti savo bylą nagrinėjimo metu, nė kiekvienai jų negali būti teikiamas pranašumas oponentu atžvilgiu“ (Jočienė, Čilinskas, 2004, p. 210). Rašto darbo autorės nuomone, negali būti daugiau ar mažiau svarbių teisingo bylos nagrinėjimo principų ar teisių. Manytina, kad visa Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis suteikia teisę į teisingą teismą, todėl principų ar institutų hierarchija šiuo kontekstu neturėtų būti reikalinga.

Aptariant lygiateisiškumo principą galima teigti, kad šis principas įpareigoja teisėjus aktyviau dalyvauti teismo procese, užtikrinti tinkamą bylos nagrinėjimą – tarpusavio šalių lygybę. EŽTT ne kartą yra nurodęs, kad „Konvencijos 6 straipsnis neužtikrina teisės asmeniškai dalyvauti civiliniame teisme, bet įtvirtina bendresnio pobūdžio teisę veiksmingai teismui pristatyti savo bylą ir užtikrina proceso šalių lygybę. Nustatant, ar asmeniui buvo užtikrintas teisingas teismas, įvertintina, ar civilinio proceso šalis turėjo protingą galimybę sužinoti ir komentuoti kitos šalies pateiktas pastabas, įrodymus bei pristatyti savo poziciją sąlygomis, kurios nebuvo reikšmingai prastesnės nei suteiktosios jo oponentui“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. spalio 27 d. sprendimas byloje *Vardanyan ir Nanushyan v. Armenia*). Lygiateisiškumo principas, teisės į teisingą teismą prasme, reikšmingas ir tam, kad teisinis ginčas, neprarastų esminės reikšmės.

Būtina aptarti ir kitus teisingumo elementus, norint tinkamai išiglinti į teisingumo elementą. Teisingumo sudedamoji dalis, be lygiateisiškumo principo, yra ir rungimosi principas. Rungimosi (rungtyniškumo) principas lemia šalių įrodinėjimo pareigą toms aplinkybėms, kurias reikia įrodinėti. Šis principas taip pat suteikia galimybę paneigti priešingos šalies argumentus. Vienoje iš bylų EŽTT išaiškina, kad teisė į rungimosi procesą reiškia galimybę šalims sužinoti ir pakomentuoti kitos šalies pateiktas pastabas ar pateiktus įrodymus (Europos Žmogaus Teisių Teismas 1993 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Ruiz – Mateos v. Spain*). Vadinasi, rungimosi principas teismo proceso metu suteikia teisę gauti informaciją, teikti motyvuotus atsikirtimus bei pasiūlymus teismui.

Teisė į teisinę pagalbą yra viena iš esminių teisės į teisingumą įgyvendinimo priemonių asmenims, kurie neturi pakankamai lėšų ir galimybių išspręsti savo teisinių problemų (Limantė, Limantas, 2016, p.13). Paminėtina ir tai, kad teisė į žodinį bylos nagrinėjimą reiškia, kad turi būti suteikiama galimybė prašyti teismo, jog procesas būtų nagrinėjamas ne raštu, o žodžiu.

Leistinumą ir įrodymo klausimu byloje *Schenk prieš Šveicariją ir Khan prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT nurodo, kad vertinama, ar buvo užtikrintos gynybos teisės, ypač ar asmuo turėjo galimybę ginčyti įrodymų tikrumą ir prieštarauti dėl jų kokybės naudojimo byloje, taip pat turi būti suteikiama galimybė apklausti liudytojus ir pan. Svarbus ir įrodymų kokybės (patikimumo, tikrumo) klausimas. Be to, teismas vertina, ar įrodymai, kurių tikrumas ir tikslumas ginčijami, yra vieninteliai ir lemiami asmenį pripažįstant kaltu (Štarienė, 2010, p. 291). Paminėtina tai, kad teismo ekspertizės aktai nacionaliniuose teismuose vertinamas iš esmės skiriasi nuo kitų įrodymų vertinimo. Teisėjai, priimdami sprendimus, turi atsižvelgti į teismo ekspertizės tikrumą, kokybę bei jo patikimumą. Ekspertizę turi atlikti kvalifikuotas asmuo, laikytis metodinių, profesinių reikalavimų, ekspertas taip pat turi atitikti nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimus ir pan. Jei bent vienas iš šių reikalavimų nėra tenkinamas, teismas ekspertizę gali vertinti kaip nepatikimą ar nekokybišką.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje eksplicitiškai išreikštas teismo nepriklausomumo ir nešališkumo privalomumas. Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo garantijos yra neatsiejamos viena nuo kitos bei būtinos norint išvengti interesų konfliktų. Teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo institutai nėra tapatūs, todėl juos būtina atskirti.

Konvencijos 6 straipsnio kontekste, teisėjų nepriklausomumas gali būti suprantamas dvejopai. Viena vertus, kaip teismo subjektyvus nešališkumas, kai teisėjai neturi asmeninio suinteresuotumo byla. Kita vertus, kaip objektyviai egzistuojančios pakankamos nešališkumo garantijos konkrečioje situacijoje, padedančioje paneigti bet kokias abejones dėl nešališkumo (Kūris, 1996, cituota Jočienė, Čilinskas, 2004, p .5).

Subjektyvaus nešališkumo kriterijumi norima užtikrinti, kad teisėjas neturėtų giminystės ar kitų ryšių su asmeniu, kuris suinteresuotas bylos baigtimi. Kitu atveju, būtų pažeidžiama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą bei lygiateisiškumo principą, kadangi kita šalis neturėtų realių galimybių apginti savo teisių. Tačiau galima teigti, kad toks teisėjų nešališkumas yra „išorinis“ nepriklausomumas, kurį galima užtikrinti įstatymu. Objektyviai egzistuojantis reikalavimas yra susijęs su valdžių padalijimo principo egzistavimu valstybėje (Jočienė, Čilinskas, 2004, p. 410). Išorinis reikalavimas susijęs ne su teisėju, bet su valstybe ir teismų

sistema: teismai negali būti priklausomi nuo valstybės institucijų ar kitų veiksmų, kurie galėtų daryti poveikį teismų sprendimams bei pažeistų teisę į teisingą teismą.

Teisės mokslininkų nuomone, teismo nešališkumas yra svarbiausias teisingumo, taip pat teisingo bylos nagrinėjimo principo (angl. *fair trial*) aspektas. Teismų nepriklausomumas ir nešališkumas nagrinėjamas dviem aspektais ir jungia savyje subjektyvųjį ir objektyvųjį elementą (Jočienė, Čilinskas, 2004, p. 191).

Pirma, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nei vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu tam yra prieštaraujančių įrodymų. Antra, teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią abejonę šališkumui (Jočienė, Čilinskas, 2004, p. 386). Asmeninio nešališkumo prezumpcija, nagrinėjant šį klausimą, turi didelę reikšmę. Teisėjui nereikia įrodinėti, kad jis yra nešališkas, tokiu būdu supaprastinamas teismo procesas. Kalbant apie objektyviają nešališkumo pusę, manytina, kad šalis, kuriai teismo nešališkumas kelia abejonių, turi pateikti įrodymus bei argumentuoti savo poziciją.

Apibendrinus galima teigti, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis užtikrina teisę į teisingą teismą. Paminėtina tai, kad ši teisė taikoma ne materialiniams, bet procesiniams santykiams. Konvencijos 6 straipsnis apima lygiateisiškumo, rungimosi principus, taip pat įrodymų leistinumo ir vertinimo klausimus, teisės dalyvauti bylos nagrinėjime, žodinių bylos nagrinėjimą, teisinę pagalbą bei pagrįstą teismų sprendimą. Autorės nuomone, negalima išskirti nei vieno svarbiausio principo ar svarbiausios teisės Konvencijos 6 straipsnio kontekste. Galima manyti, kad teisė į teisingą teismą yra teisminio proceso pamatas. Pažeidus vieną iš teisingumo elementų – pažeidžiama teisė į teisingą teismą. Konvencijos 6 straipsnio kontekste subjektyvus teismo nepriklausomumas suprantamas, jog teisėjai negali turėti asmeninio intereso. Tuo tarpu objektyvų nepriklausomumą užtikrina valdžių padalijimo principas. Teisėjų nešališkumas skiriamas į objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyvusis nešališkumas reiškia, jog turi būti pateikiamos garantijos, kurios panaikina šališkumo dvejonę, o subjektyvusis – išankstinio teisėjo nusistatymo ar kitų subjektyviųjų veiksmų nebuvimą.

2.2 Ekspertų nešališkumo vertinimas

2.1 dalyje išnagrinėta Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis teorine prasme. Toliau skyriuose bus tiriamas teisės į teisingą teismą ryšys su ekspertinėmis žiniomis, analizuojant EŽTT jurisprudenciją kaip gerąją teismų praktiką. Pabrėžtina, kad šioje ir kitose rašto darbo skyriuose išskiriamos ekspertų šališkumo, alternatyvių ekspertizių netinkamo vertinimo bei bylos vilkinimo problemos. Šios problemos siejamos su teisingumo elemento pažeidimu bei teise išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką.

Nagrinėjamosiose bylose iškeliama klausimas dėl ekspertų nepriklausomumo užtikrinimo bei lygiateisiškumo principo pažeidimo. Paminėtina tai, kad teisės mokslininkų nuomone, visiškai procesinio šalių lygiateisiškumo principas nėra įmanomas civilinėse, o ypač – baudžiamosiose bylose, nes jau nuo pat bylos pradžios įtariamąjį (kaltinamąjį) ir prokuroro pozicijos yra visiškai skirtingos, visų pirma dėl to, kad šių procesų dalyvių tikslai yra skirtingi ir jie turi skirtingas priemones įrodinėti savo tiesą. Todėl baudžiamosiose bylose procesinio šalių lygiateisiškumo principas yra suprantamas kaip lygiavertiškumas (Trachsel, 2005, cituota Štarienė, 2010, p. 255). Šias sąvokas galima išnagrinėti lingvistiškai: sudurtinis žodis „lygiateisiškumas“ suponuoja lygias teises, o tuo tarpu lygiavertiškumas – „lygią vertę“. Galima pritarti, kad procese, kuriame dalyvauja prokuroras ar kitas valstybės subjektas, dažnu atveju lygios teisės nėra suteikiamos. Todėl teismai negali užtikrinti visiško šalių lygiateisiškumo, nes proceso šalys savo prigimtimi nėra lygios. Tuo tarpu teismas turi užtikrinti, kad teismo procese šalių „vertė“ būtų lygi. Lygiavertiškumas nėra susijęs su šalių procesinės padėties prigimti. Lygiavertiškumo sąvoka gali būti suprantama, kad tiek ikiteisminiuose, tiek teisminiuose santykiuose nei viena šalis negali būti iš anksto vertinama, kaip esanti akivaizdžiai palankesnėje padėtyje. Manytina, kad Konvencijos 6 straipsnis apima abi sąvokas, todėl toliau tiriamajame magistro darbe į sąvokų skirtumus nebus atsižvelgiama.

Vienoje iš EŽTT bylų, kurioje buvo keliamas eksperto (ne)šališkumo klausimas, pareiškėja teigė, kad asmuo, kuris paskirtas oficialiu teismo ekspertu, ikiteisminio tyrimo stadijoje veikė kaip prokuroro paskirtas ekspertas. Dėl šio paskyrimo, pareiškėjos nuomone, ekspertas negalėjo būti laikomas nešališku. Pareiškėja nurodo ir tai, kad bylos nagrinėjimo metu, teismai nesudarė galimybės pasitelkti privataus eksperto. Pareiškėjos manymu dėl šių priežasčių, buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, o tiksliau, nebuvo užtikrintas lygiateisiškumo principas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *J.M. and others v. Austria*). Bylose, kuriose keliamas ekspertų šališkumo klausimas,

ginčijama, kad ekspertai turi tam tikrą priklausomumo santykį su priešinga šalimi. Pavyzdžiui, byloje J.M. ir kiti prieš Austriją galima nustatyti eksperto priklausomumo santykį nuo prokuroro. Tačiau ekspertas netampa šališkas, kai proceso dalyvis paskiria, ar pasiūlo teismui paskirti konkretų ekspertą. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad skiriant ekspertus yra svarbu vertinti, ar buvo laikomasi šalių lygiateisiškumo principo. Vien dėl to, kad atitinkamus ekspertus samdo viena iš šalių, nepakanka, kad procesas būtų laikomas nesąžiningu. EŽTT nurodo, kad nors šis faktas galėjo sukelti nuogąstavimų dėl ekspertų neutralumo, toks nuogąstavimas, nors ir turi tam tikrą reikšmę, visgi nėra lemiamas. Tačiau esminę reikšmę turi ekspertų užimama padėtis viso proceso metu, tai, kaip jie atliko priskirtas funkcijas ir kaip teisėjai vertino eksperto išvadą. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 1 d. sprendimas *byloje J.M. and others v. Austria*). Vadinasi, vertinant eksperto nešališkumą, svarbiausia ne tai, kuri šalis pasamdė ekspertą ar kokioje institucijoje jis dirba. Teismas turi atsižvelgti, kokius veiksmus atliko ekspertas ir kokią „vietą“ užėmė ikiteisminiame ar teisminiame procese. Tiksliau tariant, „reikia nustatyti kokius nors hierarchinius ar kitokius ryšius tarp nagrinėjamos ekspertizės ir bylą nagrinėjusių teisėjų bei prokurorų arba tarp eksperto ir bet kurio kito asmens, dalyvaujančio byloje“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *Marilena – Carmen Popa v. Romania*). Nacionaliniai teismai, vertindami, ar ekspertas buvo susijęs su proceso dalyviais, turi atsižvelgti į tai, kaip ekspertas veikė byloje. Manytina, kad eksperto šališkumo dar nesuponuoja teismo rėmimasis tik vienu iš proceso dalyvių paskirtas ekspertas. Tačiau, jei nacionaliniai teismai net nesvarsto paskirti alternatyvaus eksperto, ar apklausti teismo procese jau veikiančio eksperto, tuomet kyla grėsmė pažeisti lygiateisiškumo principą.

Manytina ir tai, kad teismo sprendimas tampa neteisėtas ir neteisingas, kai remiamasi šališkomis ekspertizėmis. Pavyzdžiui, byloje Bönish prieš Austriją pareiškėjas valdė specializuotą rūkytos mėsos parduotuvę. Federalinis maisto produktų kontrolės institutas (toliau – Institutas) pranešė prokuratūrai apie spėjamus maisto prekių pažeidimus. Vis dėlto, baudžiamojo kaltinimo metu Austrijos nacionalinis teismas paskyrė ekspertu Instituto direktorių (Berger, 1997, p. 314). Pareiškėjo teigimu, teisės į teisingą teismą pažeidimas atsirado dėl dominuojančios padėties, kurią užėmė Instituto direktorius. Kitaip tariant, ekspertas buvo šališkas, o teismas neužtikrino teisės į tinkamą gynybą. Pažymėtina ir tai, kad pareiškėjas prašė, jog būtų išklaustyti jo siūlomi ekspertai, tačiau teismas šiuos prašymus atmetė. EŽTT konstatavo, kad „nagrinėjamu atveju iš parodymų paaiškėjo, kad Instituto direktorius buvo labiau kaip kaltinamojo liudytojas“, o ne nešališkas ekspertas. Minima ir tai,

kad pareiškėjo „gynyba turėjo mažai galimybių gauti alternatyvų ekspertą. Todėl EŽTT konstatavo teisės į teisingą teismą, o tiksliau, lygiateisiškumo principo pažeidimą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. gegužės 6 d sprendimas byloje *Bönish v. Austria*). Nagrinėjamoje byloje galima pastebėti du veiksniai: pirma, Instituto direktoriaus užimama padėtis procese siejosi su netinkama hierarchija. Netinkama hierarchija nėra suprantama kaip pavaldumo ryšiai tarp proceso šalių. Vadinasi, Instituto direktorius jau turėjo susiformavęs savo nuomonę prieš prasidedant teismui. Dėl šios priežasties, pritartina EŽTT sprendimui, kad Instituto direktorius teismo procese turėtų būti liudytojas, o ne teismo procese veikiantis ekspertas. Manytina, kad dėl netinkamos hierarchijos padėties šališkas ekspertas negalės pateikti patikimos ekspertizės. Antra, nacionaliniai teismai pareiškėjui nesuteikė galimybės kviešti alternatyvų ekspertą. Vietoj to, nacionalinis teismas teismo sprendimą priėmė remdamasis tik vienu ekspertu, kuris buvo šališkas. Tokie nacionalinio teismo veiksmai lėmė ne tik lygiateisiškumo principo pažeidimą, bet priimtas sprendimas buvo neteisėtas ir neteisingas. Nacionaliniai teismai teismo proceso metu, turi būti aktyvūs, stebėti bei objektyviai vertinti ekspertų nešališkumą. Neretais atvejais, taip pat ir šioje byloje, šališka eksperto išvada nulemia proceso baigtį. Galima manyti, kad tokiais atvejais teismas perduoda savo funkcijas šališkam ekspertui o teisėjas tik formaliai dalyvauja procese.

Nagrinėjant EŽTT praktiką pastebima ir tai, jog ekspertų šališkumas pasireiškia ne tik dėl pavaldumo santykių. Vienoje EŽTT byloje pareiškėja teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėjęs civilinę bylą, kurioje ji buvo šalis, nebuvo nepriklausomas ar nešališkas. Pareiškėja teigė, kad ekspertas, veikęs teismo procese, buvo parlamento narys (Europos Žmogaus Teisių Teismas 1998 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Pabla Ky v. Finland*). Byloje daugumos EŽTT teisėjų nuomone, Konvencijos 6 straipsnis nebuvo pažeistas. EŽTT nurodė, jog „vien faktas, kad parlamentaras (ekspertas) buvo įstatymų leidžiamosios valdžios narys tuo metu, kai nagrinėjo pareiškėjos bendrovės apeliacinį skundą, nėra pakankamas, kad būtų suabejojama apeliacinio teismo nepriklausomumu ir nešališkumu. Nors pareiškėjos bendrovė rėmėsi valdžių padalijimo teorija, šis principas abstrakčiai nėra lemiamas“ (Europos Žmogaus Teisių Teismas 1998 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Pabla Ky v. Finland*). Tačiau šioje byloje taip pat buvo pareikšta ir atskiroji nuomonė. Atskirojoje nuomonėje buvo teigiama, kad ši byla yra pirmoji, kai EŽTT nagrinėja skundą dėl to, kad tas pats asmuo vienu metu vykdo įstatymų leidžiamąsias ir teismines funkcijas. Nagrinėjamu atveju nebuvo laikomasi EŽTT praktikoje nustatyto teismų nepriklausomumo nuo įstatymų leidėjo reikalavimo. Be to, „nepriklausomumo ir objektyvaus nešališkumo sąvokos yra glaudžiai

susijusios“. Teisėjo teigė, kad pareiškėjos susirūpinimas, dėl jos bylą nagrinėjusio eksperto nepriklausomumo ir nešališkumo, buvo objektyviai pagrįstas. Dėl šių priežasčių teisėjas nurodė, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis (Europos Žmogaus Teisių Teismas 1998 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Pabla Ky v. Finland*).

Minėtoje byloje teisėjai skirtingai vertino eksperto nešališkumo klausimą. Galima manyti, kad nacionaliniai teismai ir EŽTT, vertindami ekspertų nešališkumą, turėtų pašalinti bet kokias šališkumo abejones. Rašto darbo autorės nuomone, ekspertų nešališkumas niekaip negali būti siejamas su įstatymų leidžiamąja ir teismine valdžia. Todėl pritartina teisėjo išsakyti atskirajai nuomonei. EŽTT nurodė, jog „Teismas nenustatė, kad šioje byloje yra kokių nors požymių, kad parlamentaro narystė tam tikroje politinėje partijoje būtų ar yra susijusi su kuria nors iš proceso šalimi ar bylos esme“. Rašto darbo autorė mano, kad įstatymų leidžiamosios valdžios atstovas savo profesijos prigimtimi negali būti teismo ekspertas. Pažymima, kad EŽTT ne vienoje byloje konstatavo, jog Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Kohen and others v. Turkey*). EŽTT teigimu, vertinant ekspertų šališkumą, turėtų būti nustatomas bet koks ryšys tarp šalių ir teismo, ekspertų užimama padėtis, bei eksperto atliekama funkcija teismo procese. Tačiau, rašto darbo autorės nuomone, šališkumas taip pat gali būti įžvelgiamas ir nesiekiant atriboti valdžių. Manytina, kad tokiais atvejais, kai yra pažeidžiamas valdžių padalijimo principas, realiai nėra užtikrinama laisvė ir lygybė tarp šalių teismo procese.

Ne vienoje byloje EŽTT konstatavo 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą dėl šalių lygiateisiškumo (lygiavertiškumo) principo nesilaikymo, atsižvelgiant į tris pagrindinius veiksnius: 1) ekspertams pavestos užduoties pobūdį; 2) ekspertų padėtį priešingos šalies hierarchijoje; ir 3) ekspertų vaidmenį procese, ypač svarbą, kurią teismas skiria jų nuomonei (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *Korošec v. Slovenia* ir kt.). Pateikti EŽTT kriterijai turi veikti ir turi būti vertinami kartu, siekiant tinkamai nustatyti, ar ekspertas buvo šališkas. Išnagrinėjus pateiktas bylas pastebima tendencija, jog neretai nacionaliniai teismai nesuteikia realios galimybės išklaudyti priešingos proceso šalies arba į teismo procesą įtraukti alternatyvaus eksperto. Galima manyti, kad ši problema kyla dėl to, jog teismui nėra privaloma išklaudyti kitų ekspertų, o teismas susidaro nuomonę (be kita ko, susiformuoja ir vidinį įsitikinimą) išklauses tik vieno eksperto nuomonės. Kita vertus, jei teismas leidžia pasitelkti ekspertus abejoms proceso šalims, ne visais atvejais gali būti

užtikrinama, kad ekspertai bus išklausti vienodomis galimybėmis. Dėl tokių veiksmų gali būti taip pat pažeidžiamas lygiateisiškumo principas.

2.3 Alternatyvios ekspertizės paskyrimas ir vertinimas

Vadovavimasis alternatyviomis ekspertizėmis priimant teismo sprendimą, kelia nemažai problemų teismo procese. Pastebima, kad teismas, remdamasis alternatyviomis ekspertizėmis, gali pažeisti lygiateisiškumo, rungimosi principus, įrodymų vertinimo, rinkimo taisyklės. Nagrinėjant EŽTT praktiką, galima pastebėti, kad pasitaiko atvejų, kai nacionaliniai teismai nesiremia objektyvumo kriterijumi, nustatydami, ar konkrečiu atveju, alternatyvi ekspertizė reikalinga.

Vienoje iš EŽTT bylų pareiškėja nurodė, kad jos bylos nagrinėjimas nebuvo teisingas, įskaitant ir tai, kad teisminėmis gynybos priemonėmis dėl įrodymų rinkimo ir tyrimo nebuvo leista naudotis vienodomis galimybės lyginant su kita šalimi. Dėl to pareiškėja atsidūrė nepalankesnėje padėtyje. Byloje taip pat buvo nurodyta, kad pareiškėja skundėsi dėl pirmosios instancijos teismo „ekspertinių įrodymų“ paėmimo ir tyrimo. Ji teigė, kad prokuratūros ekspertų išvados buvo priimtos nagrinėti apygardos teisme, o gynybos pasiūlytos ekspertų ataskaitos ir nuomonės buvo atmestos kaip nepriimtinos (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Matytsina v. Russia*).

Teismas ne karto konstatavo, kad išskyrus kai kurias išimtis, bendroji taisyklė yra ta, jog nacionaliniai teismai turi plačią veiksmų laisvę vadovautis viena iš prieštaraujančių ekspertų nuomonių. Taip pat pasirinkti vieną ar vienos krypties ekspertinę nuomonę, kuri, teisėjo nuomone, yra nuosekliausia ir patikimiausia. Tačiau įrodymų leistinumą taisyklės kartais gali prieštarauti šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principams arba kitaip paveikti proceso sąžiningumą. Ekspertų įrodymų kontekste jų priimtinumą taisyklės neturi atimti iš gynybos galimybės juos veiksmingai ginčyti, visų pirma, pateikiant ar gaunant alternatyvias nuomones ir ataskaitas. Tam tikromis aplinkybėmis atsisakymas skirti alternatyvią daiktinių įrodymų ekspertizę gali būti laikomas 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Matytsina v. Russia*).

Vadinasi, teismai turi plačią diskreciją vertinti ekspertizės akto reikalingumą *ad hoc*. Be kita ko, teismas turi užtikrinti rungimosi ir lygiateisiškumo principų veikimą. Nagrinėjamoje situacijoje nacionaliniai teismai neužtikrino vienodų galimybių tuo požiūriu, jog prokuratūros pateiktos ekspertų išvados buvo priimtos, o pareiškėjos – atmestos. Atkreipiamas dėmesys į

tai, kad minėtos bylos atveju, nacionalinis teismas, laikydamasis nuomonės, jog bylos baigčiai nustatyti įrodymų užteko, nepaskyrė pakartotinės ar alternatyvios ekspertizės. Tačiau toks teismo sprendimas savaime nepažeidė Konvencijos 6 straipsnio. Problema kyla tuomet, kai byloje dalis paskirtų ekspertizių atliktos akivaizdžiai neteisingai ir nesudaroma tinkama galimybė šaliai apsiginti. Tokiu atveju pažeidžiamas įrodymų leistinumumo ir vertinimo, šalių lygybės principai, o tai sąlygoja galimą Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą.

Pabrėžtina, kad rašto darbo autorė nemano, jog teismai turi būti tenkinti bet kokius proceso šalių prašymus, susijusius su įrodymais ir jų vertinimu, o prašymų skirti, atmesti ar atlikti alternatyvią ekspertizę negalima netenkinti. Tačiau manytina, kad prieštaringų ekspertizių atveju teismas turi būti atidesnis, nes kitu atveju kyla grėsmė pažeisti Konvencijos 6 straipsnį. Šiuo atveju atidumas reiškia, jog priimdamas sprendimą teismas turi tam tikra prasme riboti vidinį įsitikinimą, išsamiai ir objektyviai įvertinti, ar turimų įrodymų pakanka, ar yra objektyvios galimybės atlikti naują ekspertizę. Taip pat turi būti įvertinama, ar gauta nauja ekspertizės informacija turės įtakos bylos baigčiai. Galima manyti, kad alternatyvios ekspertizės ne visuomet yra reikalingos, o paskirta viena ekspertizė teismo procese, gali turėti esminės įtakos bylos baigčiai. Teismas, turi atsižvelgti į ekspertizių reikalingumą taip pat dėl to, kad byla nebūtų nepagrįstai vilkinama. Alternatyvios ekspertizės paskyrimas ar nepaskyrimas, kai ekspertizė objektyviai (ne)reikalinga, gali tapti bylos vilkinimo įrankiu. Pabrėžtina tai, kad teismo proceso vilkinimo priežastys bus apžvelgtos 2.3 dalyje.

Norint nustatyti, ar reikalinga paskirti alternatyvią ekspertizę, teismas turi atsižvelgti į bylos sudėtingumą, nagrinėti šalių prašymus, kitą byloje surinktą medžiagą bei kitus reikšmingus veiksnius. Toks objektyvus vertinimas, tikėtina, padėtų šalims užtikrinti tinkamą gynybą, teismas išlaikytų principų pusiausvyrą bei nepažeistų teisės į teisingą teismą.

Paminėtina ir tai, kad EŽTT nurodė, jog Konvencijos 6 straipsnio kontekste, „neprivaloma nustatyti, ar konkreti nacionalinių teismų turima ekspertų ataskaita yra patikima, ar ne“. Vadinas, įprastai EŽTT tyrimo objektu nėra ekspertinių žinių validumas, ekspertų pasirinkti metodai. Kaip minėta anksčiau, EŽTT konstatavo, kad nacionaliniai teismai gali vadovautis viena iš prieštaringų ekspertizių. Tačiau toks vadovavimasis turi būti argumentuotas, atitikti nuoseklumo ir patikimumo kriterijus. EŽTT praktikoje aiškiai nedetalizuoti nuoseklumo ir patikimumo kriterijų požymiai. Tačiau, manytina, kad nuoseklumo kriterijus bus įgyvendintas, tada, kai ekspertas kryptingai laikysis ekspertinėmis žiniomis paremtos pozicijos ir pateiks nuoseklius duomenis. Vertinant, ar pateikta ekspertinė išvada yra patikima, galima manyti, kad teismas turėtų atkreipti dėmesį į ekspertizės akto kokybę, skaičiavimo paklaidas ir pan. Taip

pat, galima manyti, kad pasitikėjimą ekspertine išvada nulemia eksperto kompetencija bei jo darbo patirtis.

EŽTT nurodė, kad „ekspertų įrodymų kontekste jų priimtino taisyklės neturi atimti iš gynybos galimybės juos veiksmingai ginčyti, visų pirma, pateikiant ar gaunant alternatyvias nuomones ir ataskaitas. Tam tikromis aplinkybėmis atsisakymas leisti atlikti alternatyvią daiktinių įrodymų ekspertizę gali būti laikomas 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Matytsina v. Russia*).

Matytsina prieš Rusiją byloje pateikiama situacija, kai teismas vadovavosi tik vienos pusės ekspertizėmis, todėl susidaro įspūdis, kad galutinis sprendimas priklauso ne nuo teisėjo, o nuo gaunamų ekspertinių išvadų rezultatų. Galima teigti, kad teisėjas tik pasirenka tam tikrą pusę, kadangi teismo procese vertinama tik viena nuomonė. Tokiu atveju suponuojamas teismo šališkumas: byloje atskleidžiamas per didelis pasitikėjimas ekspertu, neįvertinamos alternatyvios ekspertizės. Galima manyti, kai teisėjo sprendimą akivaizdžiai nulemia ekspertinės išvados, ne teismas sprendžia ir priima sprendimus byloje, o ekspertai. Rašto darbo autorės nuomone, tokios situacijos vertinamos kaip ydingos visai teismų sistemai, nes ekspertams suteikiama galimybė viršyti kompetencijos ribas. Galima sakyti, kad tokiais atvejais teismas perduoda teisingumo vykdymą ekspertams, o teismas tik atlieka formaliąją teisingumo vykdymo dalį.

Pastebėtina ir tai, kad alternatyvios ekspertizės poreikis teismo procese atsiranda ir tada, kai ekspertas proceso metu pakeičia nuomonę. Vienoje byloje pareiškėjas tvirtino, kad atnaujinus teismo posėdį ekspertas apie pareiškėją išsakė smerkiančią nuomonę, kuri absoliučiai prieštarauja rašytinei ataskaitai, kurią jis parengė prieš trejus su puse metų (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *G.B. v. France*).

EŽTT pažymi, kad vien tai, jog ekspertas, kreipdamasis į apeliacinės instancijos teismą, išreiškė kitokią nuomonę nei rašytiniame pareiškime, savaime nereiškia sąžiningo bylos nagrinėjimo principo pažeidimo. Vadinasi, nacionalinių teismų atsisakymas išklausti kitą nuomonę negali būti laikomas savaime nesąžiningu. Tačiau pažymima tai, kad byloje ekspertas kreipdamasis į teismą ne tik išreiškė kitokią nuomonę, nei buvo rašytinėje išvadoje – jis visiškai persigalvojo vieno ir to paties teismo posėdžio metu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *G.B. v. France*). Pažymėtina tai, kad nacionaliniai teismai turi objektyviai įvertinti, ar toks veiksmas nesukels netinkamų padarinių kitai šaliai, tokių kaip rungimosi ar lygiateisiškumo principo pažeidimo. Galima teigti, kad jei teismas atsisako skirti alternatyvią ekspertizę, tokiu atveju, turi itin atidžiai vertinti galimas pasekmes.

Taip pat nacionalinis teismas turi pareigą priešingai šaliai užtikrinti tinkamas gynybos sąlygas. Viena vertus, remiantis EŽTT išaiškinimu, ekspertas teismo procese neturėtų būti ribojamas išreikšti priešingą nuomonę nei buvo pateikęs rašytiniame dokumente. Kita vertus, teismas turi vertinti, ar ekspertas pagrįstai pakeitė nuomonę. Būtina atsižvelgti ir į tai, ar eksperto nuomonės pakeitimas nebuvo impulsyvus. EŽTT nurodo, kad „nors sunku nustatyti, kokią įtaką eksperto nuomonė galėjo turėti prisiekusiųjų vertinimui, labai tikėtina, kad toks staigus posūkis neišvengiamai būtų suteikęs eksperto nuomonei ypatingą svarbą“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *G.B. v. France*). Manytina, kad šioje byloje, ekspertas nepagrįstai pakeitė nuomonę, tokiu būdu paveikdamas byloje esančius prisiekusiuosius bei nacionalinio teismo teisėjus. Nors ekspertas turi teisę pateikti prieštaringą nuomonę, tačiau šiuo atveju itin svarbu nustatyti veiksnius, kurie nulėmė eksperto nuomonės pasikeitimą.

Paminėtina tai, kad EŽTT įpareigoja nacionalinius teismus išlaikyti priežiūros (kontrolės) įgaliojimus. Nurodoma, kad išskirtinėmis aplinkybėmis būtinybė gauti antrąją eksperto išvadą svarbiu bylos aspektu gali būti savaime suprantama. Teismo nesugebėjimas gauti ekspertinių įrodymų, kai to siekia gynyba, gali padaryti bylos nagrinėjimą nesažiningą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *G.B. v. France*). Teismas turi pareigą paskirti ekspertizę, kai vertinant objektyviai, ji yra reikalinga. Taip pat gauti ekspertinius įrodymus bei išlaikyti principų pusiausvyrą teismo procese.

Apibendrinant galima teigti, kad nacionaliniai teismai turi plačią diskreciją pasirinkti vieną iš alternatyvių ekspertizių. Teismo pasirinkta pozicija turi būti pagrįsta, argumentuota bei nuosekli. Nagrinėjant EŽTT bylas nustatyta, kad atsisakymas skirti alternatyvią ekspertizę ne visais atvejais reiškia Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą. Pažymima, kad rašto darbo autorė nemano, jog teismas turi pareigą priimti visus šalių pasiūlymus, susijusius su ekspertinėmis žiniomis. Nacionalinis teismas ekspertizių poreikį turi vertinti *ad hoc*. EŽTT konstatavo, jog nacionalinis teismas turi pareigą tinkamai įvertinti, ar konkrečiu atveju alternatyvi ekspertizė yra reikalinga, esant poreikiui ją paskirti bei gauti ekspertinius įrodymus. Rungimosi ir lygiateisiškumo principai gali būti pažeisti, kai nacionaliniai teismai nesilaiko įrodymų priimtinumai taisyklių. Taip pat tokiais atvejais, kuomet nacionaliniai teismai nesuteikia galimybių šalims ginčyti ekspertinių išvadų, neskiria alternatyvių ekspertizių, kai jos pagrįstai yra reikalingos. Paminėtina ir tai, kad ekspertas turi teisę pakeisti savo nuomonę. Tokie eksperto veiksmai savaime nepažeidžia teisės į teisingą teismą. Tačiau, teismas,

vadovaudamasis tokia ekspertize, turi atkreipti dėmesį į tai, ar ekspertas pagrįstai išreiškė kitokią nuomonę.

2.4 Teismo proceso vilkinimo ryšys su ekspertinių žinių vertinimu

Nagrinėjant EŽTT bylas, galima pastebėti, kad teismai, taikydami ekspertines žinias teismo procese, neužtikrina teisės į bylos išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiko tarpą. Neproporcingai ilgą teismo procesą gali lemti netinkami nacionalinių teismų veiksmai, gaunant ekspertizės aktus, arba vertinant ekspertines žinias.

Vienoje iš EŽTT bylų nustatyta, kad teismo procesas buvo vilkinamas, kadangi dėl įvairių priežasčių laiku nebuvo pateikiama techninė ekspertizė, kuri buvo būtina nustatant byloje esančius faktus. Nacionaliniai teismai, nurodę atlikti ekspertizę, turėjo pareigą užtikrinti, kad šis reikalavimas būtų įvykdytas. Teismas turėjo pasirinkti, teismo nuomone, tinkamiausią ekspertų organizaciją bei užtikrinti, kad nurodymai būtų nedelsiant įvykdyti, prireikus priverstinai. Pabrėžtina, kad ilgiausias – septynerius metus ir penkis mėnesius – teismo proceso delsimas vyko, nes buvo laukiama paskirtos ekspertizės išvados. EŽTT nurodo, kad nacionaliniai teismai nesugebėjo užtikrinti techninių ekspertizių vykdymo, o tiksliau, per devynerius metus skyrė penkias technines ekspertizes, kurios buvo būtinos bylai išspręsti, tačiau neužtikrino, kad keturios iš jų būtų įvykdytos. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Fil Llc v. Armenia*).

Ankstesnėse rašto darbo skyriuose buvo nustatyta, kad teismai turi plačią diskreciją vertinti ekspertines žinias. Tačiau paminėtina, kad kai teismo procese veikia ekspertas, turi būti užtikrinamas proceso koncentruotumo principas. Teismo procesas negali būti nepagrįstai vilkinamas, dėl netinkamo ekspertinių žinių vykdymo užtikrinimo. EŽTT ne kartą akcentavo, kad teisėjas, atlikdamas ekspertizių vertinimo, priėmimo ar atmetimo veiksmus, yra įpareigotas kontroliuoti bei užtikrinti tinkamą procesą, kuris nepažeistų teisės į teisingą teismą. Teismui nėra leidžiama kištis į ekspertinių žinių taikymą, specialiųjų tyrimų eigą ir kitus veiksmus, nesusijusius su teismo procesu. Tačiau teismas turi imtis aktyvių veiksmų, siekiant bylos nagrinėjimo per kuo trumpesnę laiką (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Fil Llc v. Armenia*).

Nekyla abejonų, kad vienas iš pagrindinių reikalavimų nacionaliniams teismams – atsakingai koordinuoti teismo proceso eigą bei užtikrinti, jog ekspertizių pateikimas nebūtų vilkinamas. Antai, EŽTT nurodo, kad „kai proceso metu yra būtina bendradarbiauti su

ekspertu, EŽTT laikosi nuomonės, kad teisėjas yra atsakingas už tai, jog teismo procesas būtų paruoštas ir vykėtų greitai (Europos Žmogaus Teisių Teismas 1987 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Capuano v. Italy*).

Byloje *Fil Llc* prieš Armėniją, EŽTT pažymi, jog „bylos nagrinėjimo vilkinimas šioje byloje susidarė dėl to, kad dėl įvairių priežasčių laiku nepateikta techninė ekspertizė, kuri buvo būtina bylai išspręsti“. Pavyzdžiui, viena iš priežasčių, kodėl ekspertizė nebuvo pateikta, buvo „ekspertų negalėjimas patekti į bendrovę, kur turėjo būti atlikta ekspertizė, patalpas, nors valdžios institucijos bandė užtikrinti tokią patekimą“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Fil Llc v. Armenia*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sprendžiant, ar procese buvo pažeistas protingo termino reikalavimas, turi būti nustatoma, kiek nagrinėjama byla yra sudėtinga. EŽTT nurodo, kad „proceso trukmės pagrindumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, taip pat į EŽTT praktikoje nustatytus kriterijus, tokius kaip bylos sudėtingumas, pareiškėjo ir kompetentingų institucijų elgesys ir pan.“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1993 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Kemmache v. France*).

EŽTT konstatavimas, kad ekspertams dalyvaujant teismo procese, pati byla tampa sudėtingesnė, iš dalies nacionaliniams teismams lengvina vadovavimą teismo procesui, t. y. tik akivaizdus proceso vilkinimas reiškia Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą.

Antai, vienoje byloje pareiškėjas teigė, kad nacionalinis teismas nesilaikė pareigos nustatyti protingus terminus ekspertų išvadoms pateikti. Be kita ko, naujo eksperto paskyrimas, pareiškėjo manymu, užtruko per ilgai. EŽTT padarė išvadą, kad įvertinus visas aplinkybes ir atsižvelgiant į nacionalinių teismų vertinimą, konstatuojama, kad nacionalinis teismas išskyrus kelias išimtis, visą laiką greitino teismo procesą. EŽTT nurodo, kad nacionalinis teismas greitai ėmėsi visų būtinų veiksmų ir negali būti patrauktas atsakomybėn už ilgą neveikimo laikotarpį. Be to, pažymima, kad didžiąją dalį vėlavimo lėmė tai, kad pirmasis ekspertas susirgo, o antrasis turėjo didelį darbo krūvį. Teismas pakartoja, kad tais atvejais, kai būtina bendradarbiauti su ekspertu, nacionaliniai teismai yra atsakingi už tai, kad procesas nebūtų užsitęsęs be pagrindo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *Johanna Fröhlich v. Germany*).

Galima manyti, kad EŽTT iš nacionalinių teismų nereikalauja proceso greitumo nepagrįstai, t. y. atsižvelgiama į aplinkybes, kurios objektyviai vertinant, gali prailginti teismo procesą (bylos atidėjimas, proceso dalyvių ligos ir pan.). Vertinant teismo proceso delsimą, nėra nustatomas konkretus laikotarpis, kuris suponuotų teismo proceso nagrinėjimą per

įmanomai trumpiausią laiką. Vis dėlto, nacionaliniai teismai turi pareigą užtikrinti kiek įmanoma greitesnį teismo procesą. Bylos sudėtingumas savaime negali nulemti akivaizdžiai per ilgą proceso trukmės. Be kita ko, užsitęsęs teismo sprendimas, ne dėl proceso šalių kaltės, kelia neigiamas pasekmes pačioms proceso šalims – naudojami šalių bei teismo resursai ir pan. Taip pat uždelsiamas, o tuo pačiu ir apsunkinamas teismo sprendimo priėmimo procesas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, teismas gali vadovautis ekspertizėmis, kurios nepateikiamos laiku. Tokie teismo veiksmai bei teismo priimtas sprendimas, kaip išnagrinėtos bylos rezultatas, savaime netampa neteisėtas arba neteisingas. Tačiau, per ilgą delsimą pažeidžia teisę į teisingą teismą.

Išanalizavus EŽTT bylas dėl proceso vilkinimo, galima teigti, kad nacionaliniai teismai turi užtikrinti tinkamą ekspertinių žinių vykdymą per įmanomai trumpiausią laiką. Dėl to, teismai turi imtis aktyvių veiksmų bei neleisti arba, esant reikalui, sustabdyti teismo proceso vilkinimą, nesikišant į ekspertinių žinių taikymą, eigą, metodų pasirinkimą ir kitus veiksnius, kurie nesusiję su teismo proceso eiga. EŽTT atkreipia dėmesį į tai, kad proceso koncentruotumas priklauso nuo bylos sudėtingumo. Bylos sudėtingumas priklauso nuo bylos aplinkybių, ekspertų veikimo teismo procese ir pan. Manytina, kad tokiu sprendimu, EŽTT iš esmės supaprastina protingo termino apibrėžtį. Tik akivaizdus teismo proceso vilkinimas gali būti teisės į teisingą teismą pažeidimas, todėl bylos sudėtingumas savaime negali suponuoti šios teisės pažeidimo. Galima manyti, kad pats teismo sprendimas, vadovaujantis laiku nepateikta ekspertize, netampa neteisingas ar neteisėtas. Analizuojant EŽTT bylas pastebima, kad byla gali būti uždelsiama dėl per ilgo ekspertų delsimą atlikti ar pateikti ekspertinę išvadą, protingo termino nenustatymo teismo procese. Taip pat 2.2 dalyje nustatyta, kad teisė išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką gali būti pažeidžiama ir dėl alternatyvių ekspertizių (ne)paskyrimo, priklausomai nuo poreikio byloje *ad hoc*. Būtina paminėti ir tai, kad teismo procesas gali būti vilkinamas ne tik dėl tyčinių ekspertų veiksmų, tačiau ir dėl didelio darbo krūvio ar eksperto ligos. Paminėtina tai, kad dėl tokių delsimų priežasčių, teisė išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką nėra pažeidžiama.

3. VIDINIO ĮSITIKINIMO SANTYKIS SU EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKA

Pirmoje rašto darbo dalyje aptarta, kad ekspertinių žinių vertinimo esmę atskleidžia objektyvusis faktinis ir subjektyvusis (vidiniu įsitikinimu) požiūris į vertinimo dalyką (duomenis ir įrodymus) (Sabonis, 2006, p. 43). Nagrinėjant bylas, galima pastebėti, jog nacionaliniai teismai ne visada vertina įrodymus, atsižvelgdami į objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijų. Arba atvirkščiai – nacionaliniai teismai tinkamai vadovaujasi ekspertinėmis žiniomis. Pavyzdžiui, antroje dalyje buvo nagrinėjama J.M. prieš Austriją byla. Šioje byloje nacionalinis teismas vertino ne patį ekspertizės turinį, o ekspertinės išvados nuoseklumą ir pagrįstumą. Byloje nacionalinis teismas nurodo, kad buvo užtikrintas eksperto neutralumas, ekspertas turi veikti objektyviai, išvados turi būti pagrįstos faktais, nustatytais naudojant mokslinius metodus ir principus. Byloje buvo nustatyta, kad eksperto išvada atitiko įstatyminių reguliavimų (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *J.M. and others v. Austria*). Galima manyti, kad Austrijos nacionaliniai teismai eksperto išvadą vertino, pagal teisinėje literatūroje suformuotus vidinio įsitikinimo kriterijus. Vadinais, teismas nevertino pačios ekspertinės išvados turinio, o vadovavosi tik tais aspektais, kuriems nereikalingos mokslo, meno ir kitos specialiosios žinios. Tokiu ekspertinių žinių vertinimu nacionalinis teismas tinkamai patikrino ekspertinių žinių patikimumą ir nešališkumą. Teismas galėjo susiformuoti tinkamą vidinį įsitikinimą, kuris buvo paremtas byloje nustatytais aplinkybėmis. Tuo pačiu atsiribodamas nuo išankstinės nuomonės susidarymo. Remiantis EŽTT priimtu sprendimu, Austrijos nacionalinis teismas nepadarė procesinių pažeidimų, vadovavosi eksperto pateikta išvada ir tai leido priimti tinkamą sprendimą. Analizuojant EŽTT bylas pastebėta, kad bylose, kuriose nepažeidžiama teisė į teisingą teismą, nacionalinių teismų ekspertinių žinių vertinimas atitinka teisinėje literatūroje aprašomą vidinį įsitikinimą.

Problema kyla tada, kai teisėjo vidinio įsitikinimo subjektyvusis kriterijus nusveria objektyvųjį kriterijų. Tokiu atveju, nacionaliniai teismai nesilaiko pagrįstumo, nuoseklumo ir kitų objektyviųjų kriterijų. Pirmoje rašto darbo dalyje aptarta, kad subjektyvųjį kriterijų išsamiai nagrinėja psichologinė literatūra, o teisės realizmo mokyklos atstovai sutapatina moralę (subjektyvųjį kriterijų) su teise.

Nagrinėjant EŽTT bylas, buvo nustatyta, kad nacionaliniai teismai turi plačią diskreciją vertinti ekspertines žinias bei skirti arba atsisakyti skirti alternatyvią ekspertizę. Teismas taip pat turi teisę pasirinkti vieną iš prieštaringų ekspertizių, vadovaujantis įrodymų visuma –

vidiniu įsitikinimu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad EŽTT praktikoje nurodoma, jog nacionaliniai teismai turi objektyviai vertinti, ar nebus pažeidžiamos procesų šalių teisės, taip pat nustatyti ekspertinių žinių patikimumą, išsamumą bei nuoseklumą. Toks EŽTT požiūris iš esmės sutampa su teisinėje literatūroje nagrinėjamu vidiniu įsitikinimu. Vertindamas prieštaringas ekspertizes teismai turi pareigą patikrinti abi ekspertizes, pagal keliamus kriterijus ekspertinių žinių vertinimui ir remdamasis suformuotu objektyviu vidiniu įsitikinimu spręsti, kuria ekspertize remtis priimant sprendimą. Tačiau, manytina tai, kad nacionaliniai teismai ne visada susidaro tinkamą vidinį įsitikinimą, nesivadovauja įrodymų visuma. Galima manyti, kad tokiais atvejais, kai ekspertinės žinios nėra vertinamos vadovaujantis įstatymais, teisėjus labiau veikia emocijos, gyvenimiška ar darbo patirtis, aplinkos „dirgikliai“ ir pan. Dėl šių priežasčių ekspertinių žinių vertinimas nebūna objektyvus ir pagrįstas.

Manytina, kad alternatyvių ekspertizių vertinimas yra sunkus procesas ir didelis iššūkis teismams, todėl ne visada laikomasi įstatymo nuostatų, o vertinama per moralinę prizmę. Remiantis pirmoje dalyje aptarta specialiaja literatūra, galima manyti, kad prieštaringos ekspertizės iš dalies skiriasi nuo kitų ekspertinių žinių vertinimo. Pavyzdžiui, magistro tiriamojo darbo antroje dalyje buvo minėtina, kad EŽTT nustatė, jog alternatyvios ekspertizės paskyrimas buvo reikalingas. Tačiau nacionalinis teismas sprendimą priėmė vadovaudamasis vienas ekspertize. Paminėtina tai, vienas teisėjas rėmėsi tomis pačiomis rašytinėmis prokuratūros ekspertų nuomonėmis, kurias kitas teisėjas anksčiau atmetė kaip nepriimtinas, nepatikimas ir neaiškias, t. y. be jokio reikšmingo jų patikimumo patikrinimo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Matytsina v. Russia*). Atkreiptinas dėmesys į byloje nustatytą aplinkybę, kad teisėjai vertino visiškai priešingai tą pačią ekspertizę. Galima manyti, kad tokiais atvejais, kaip ir buvo minėta, vieną teisėją subjektyvusis kriterijus gali paveikti stipriau nei kitą. O tiksliau tariant, teisėjai nesąmoningai arba sąmoningai, tačiau dėl neobjektyvių veiksnių, pasirenka vieną pusę, pažeisdami lygiateisiškumo principą ir nesuteikdami proceso šaliai galimybės tinkamai apsiginti. Tokiais atvejais reikia vertinti, kuris teisėjas pasirinko motyvus remdamasis visa bylos medžiaga, arba kuris teisėjas ekspertinėmis žiniomis rėmėsi selektyviai.

Svarbu pažymėti, kad nagrinėtoje literatūroje nei vienu aspektu, nebuvo paneigiamas psichologinis veikimas, tačiau skirtumai pasireiškia kiekybine prasme – kiek stipriai teismų sprendimus gali paveikti emocijos ir kiti veiksniai. Galima teigti, kad tais atvejais, kuomet moralinis ar emocinis vidinis įsitikinimas dominuoja, teisėjas turi nusistatęs išankstinę nuomonę. Išankstinė teisėjo nuomonę gali suformuoti į bylą patekę neleistini įrodymai, bylos

aplinkybės, ar kiti veiksniai. Galima manyti, kad dėl išankstinės nuomonės susiformavimo, teisėjas nepriima alternatyvių ekspertizių, kai jos objektyviai yra reikalingos, neišklauso šalies tokiomis pačiomis sąlygomis kaip kitų proceso dalyvių ir priima nepagrįstą sprendimą. Paminėtina ir tai, kad išankstinės nuomonės susiformavimas prieštarauja teisinėje literatūroje aprašytam vidiniam įsitikinimui. O tiksliau tariant, teisinėje literatūroje nurodoma, kad teisėjas turi atsiriboti nuo išankstinės nuomonės susidarymo. Tačiau, psichologinėje literatūroje, pripažįstama, kad išankstinė nuomonė gali turėti įtakos teismo sprendimui.

Galima manyti, kad teisėjo išankstinė nuomonė suponuoja teisėjo šališkumą. Pirmoje rašto darbo dalyje buvo aprašomas ekspertų nešališkumas. Išanalizavus EŽTT praktiką, galima manyti, kad tiek ekspertai, tiek teisėjai gali tapti šališki dėl išankstinio nusistatymo. Tačiau ekspertų šališkumą gali nulemti tam tikri hierarchiniai ryšiai, veikimas ikiteisminėje ir teisminėje stadijoje, noras tenkinti klientų interesus ir pan. Paminėtina tai, kad rašto darbe teisėjo šališkumas nebuvo siejamas su interesų konfliktu. Manoma, kad teisėjo šališkumą gali lemti išankstinės nuomonės susidarymas. Teisėjas išankstinę nuomonę gali susidaryti ir dėl vizualinių veiksnių. Pavyzdžiui, eksperto pateikta ekspertinė išvada gali atrodyti patikimesnė, išsamesnė ar tvarkingesnė.

Išanalizavus EŽTT pasirinktas bylas, galima manyti, kad nepagrįstas pasitikėjimas vienos pusės ekspertize, rėmimasis akivaizdžiai šališku ekspertu taip pat gali suponuoti teisėjo išankstinės nuomonės susidarymą. Pavyzdžiui byloje, Bönish prieš Austriją dėl to paties asmens pranešimo prasidėjo ikiteisminis tyrimas, o vėliau jis buvo paskirtas ekspertu teisminėje stadijoje (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. gegužės 6 d sprendimas byloje *Bönish v. Austria*). Galima teigti, kad tokiais atvejais ekspertas yra akivaizdžiai šališkas, tačiau teismas, susidaręs išankstinę nuomonę, neleido kitai šaliai pakviesti alternatyvaus eksperto. Todėl byloje nacionalinis teismas sprendimą priėmė remdamasis akivaizdžiai šališku ekspertu.

Pirmojoje dalyje aptarta, jog teisinio realizmo atstovai, laikėsi pozicijos, kad teismas, priimdamas sprendimus, visada susidaro išankstinę nuomonę. Teisėja paveikia tokie subjektyvūs veiksniai kaip emocijos, gyvenimiški įvykiai, darbo patirtis ir pan. Paminėtina tai, kad nors teisinis realizmas akcentuoja kitokią moralės kilmę (kaip išgalvotą ir realiai neegzistuojantį dalyką), tačiau teisinio realizmo atstovai pripažįsta, kad teisė ir moralė yra glaudžiai susijusi. Šiame kontekste aktualu pakartoti J. Frank garsųjį posakį, kuriame teigiama, kad teismo sprendimui įtaką daro tik dirgikliai bei teisėjo individualios savybės. Taip pat teisinio realizmo atstovai teigia, kad teisės normos yra pritaikomos *post hoc*. Vadinasi, pirmiausia, teisėjai susidaro tam tikrą nuomonę, o vėliau pasirenka teisės normas, kurios

atitinka jų susidarytai nuomonei. Išnagrinėjus teismų praktiką, galima manyti, kad tai iš esmės nėra klaidinga pozicija. EŽTT nagrinėjamosiose bylose pasitaikė atvejų, kai teismo sprendimai priimami išklaudius tik vienos pusės ekspertų. Tuo tarpu kitai šaliai nėra leidžiama apsiginti. Tokiose bylose nacionaliniai teismai nepagrįstai konstatavo, kad byloje surinktų įrodymų užteko priimti sprendimą. Tokie atvejai suponuoja tai, kad teismas galėjo būti susidaręs išankstinę nuomonę. Dėl to, galima manyti, kad bylose, kuriose pažeidžiamas Konvencijos 6 straipsnis, teisėjai pritaiko teisės normas *post hoc*. Antra vertus, teisinio realizmo mokykla akcentuoja, kad teisėjai visada atsiriboja nuo teisės normų. Analizuojamosiose bylose, kuriose nėra pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, teisėjai sąžiningai, objektyviai bei atidžiai vertino ekspertines žinias bei priėmė teismo sprendimą. Galima manyti, kad teisinio realizmo mokyklos atstovai suabsoliutina moralės ir teisės santykį. Todėl, manytina, kad teisinio realizmo mokyklos griežtas požiūris ne visada siejasi su išanalizuota praktika.

Apibendrinant galima teigti, kad nagrinėjant EŽTT bylas, galima pastebėti, kad bylos, kuriose teisė į teisingą teismą nebuvo pažeista, teismų vertinimas atitiko teisinėje literatūroje aprašomą vidinį įsitikinimą. teisinėje Pavyzdžiui, byloje J.M. prieš Austriją, buvo nustatyta, kad teismas teisingai vertino eksperto išvadą bei tinkamai nustatė eksperto neutralumo statusą. Galima teigti, kad Austrijos nacionaliniai teismai vadovavosi įstatymu bei vertindamas ekspertines žinias, vertino įrodymų visumą. Tiek teisinėje literatūroje, tiek J.M. byloje prieš Austriją buvo nurodyta, kad teisėjai nebūtinai turi vertinti ekspertizės akto turinį. Tinkamam vidinio įsitikinimo susidarymui užtenka patikrinti ekspertizės patikimumą, nuoseklumą, išsamumą. Nagrinėjant EŽTT praktiką pastebėtina, kad atvejai, kai subjektyvusis vertinimo kriterijus nusveria objektyvųjį, pažeidžiamas Konvencijos 6 straipsnis. Tokiu atveju, nacionaliniai teismai vadovaudamasi ekspertinėmis žiniomis, nepaiso įstatymų, vertinant neatsižvelgiama į įrodymų visumą. Galima manyti, kad teismai susidaro išankstinę nuomonę, todėl vadovaujasi nepatikimomis, šališkomis ekspertizėmis. Psichologinėje literatūroje nurodoma, kad teisėjus gali paveikti, emocijos, gyvenimiška patirtis ir kiti aplinkos veiksniai. Teisėjai, susiformuodami išankstinę nuomonę, ne tik nesilaiko įstatymo, bet ir neteisingai vertina ekspertines žinias. Paminėtina ir tai, kad išankstinės nuomonės susiformavimas prieštarauja teisinėje literatūroje aprašytam vidiniam įsitikinimui. Teisinio realizmo požiūriu, teisėjai taip pat susidaro išankstinę nuomonę, vadovaujantis emocijomis, faktų stimulais, patirtimi ir pan. Toks požiūris iš dalies atitinka psichologinėje literatūroje nurodytus veiksniai, tačiau paneigtina, kad teisėjai visada normas pritaiko *post hoc*. Todėl galima manyti, kad teisinio realizmo požiūris yra per daug suabsoliutintas.

IŠVADOS

1. Teisinio realizmo atstovai teigė, kad teismo sprendimo priėmimo proceso neįmanoma atriboti nuo teisėjo vidinių nuostatų, įsitikinimų. Amerikietiškas realizmas išsiskyrė į „sociologinio realizmo sparną“ ir „savito realizmo sparną“. „Sociologinio realizmo sparno“ atstovai teigė, kad teismo sprendimai tampa nuspėjami dėl vienodų teisėjų asmenybių, socialinės aplinkos. „Savito realizmo sparno“ atstovai teigė priešingai. Sociologinė literatūroje pateikiamas tapatus požiūris – teisėjas, priimdamas sprendimus, nėra nešališkas, jį veikia emocijos, pažiūros, asmenybė. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad vidinis įsitikinimas turi būti susidaromas iš byloje esančios medžiagos ir teisėjo žiniomis. Teisės mokslininkai nurodo, kad prieštaringas ekspertizės nulemia vieno teisingo atsakymo nebuvimas, ekspertų daromos klaidos bei ekspertų šališkumas.
2. Bylose, kuriose veikia daugiau nei vienas ekspertas, teismas turi plačią diskreciją pasirinkti, kuria ekspertize vadovausis. Be kita ko, atsisakymas skirti alternatyvią ekspertizę, savaime nepažeidžia Konvencijos 6 straipsnio. Teismas, vertindamas, ar ekspertas šališkas turi atsižvelgti, kaip buvo veikiama kitose bylos stadijose. Išnagrinėjus Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, nustatyta, kad netinkamas teismo darbas su ekspertais teismo procese, gali lemti neproporcingai ilgą procesą, dėl to pažeidžiamas Konvencijos 6 straipsnis. Teismo procesas gali būti vilkinamas dėl:
a) netinkamo teismo proceso koordinavimo: teismai netinkamai nustato ekspertizių pateikimo terminus, paskiriama alternatyvioji ekspertizė, kuri byloje nėra reikalinga, ekspertas delsia pateikti ekspertizę. b) dėl nenumatytų veiksnių: ekspertų ligos, didelio darbo krūvio.
3. Teisingo vidinio įsitikinimo susidarymą galima sieti su Konvencijos 6 straipsnio įgyvendinimu teismo procese. Tokiais atvejais, kai netinkamai vadovaujamosi ekspertinėmis žiniomis, kurios teismo procese nevertinamos, nepriimamos alternatyvios ekspertizės, neišklausoma proceso šalių tokiomis pačiomis sąlygomis, vienai iš šalių neleidžiama ginčyti teismo procese pateiktos ekspertizės, sudaro pagrindą pažeisti Konvencijos 6 straipsnį. Todėl remiantis išnagrinėtomis bylomis ir psichologinės literatūros išvalgomis, minėtais atvejais teisėjai gali susidaryti išankstinę nuomonę.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautiniai teisės aktai

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). Valstybės žinios, 2000, 96-3016.

Specialioji literatūra

Knygos

1. Bartkus, J. (2021). Įrodymų leistinumų reikšmė Lietuvos civiliniame procese. *Teisė*. 119, p. 105 – 117.
2. Baublys, L. ir kt. (2012). *Teisės teorijos įvadas 2 leidimas*. Vilnius: „Mes“.
3. Berger, V. (1997). *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vertė A. Budrikas ir S. Kadžiulytė. Vilnius: Pradai.
4. Bjarup, J. (2005). The Philosophy of Scandinavian Legal Realism. *Ratio Juris*, 1 (18), p. 1 – 15.
5. Cotterrell, R. (1997). *Teisės sociologija: įvadas*. Vertė G. Dominas. Kaunas: Dangerta.
6. Čunichina, K. Valickas, G. ir Justickis V. (2014). Teisėjo elgesio, priimto sprendimo teisingumo vertinimų ir asmenybės bruožų sąsajos. *Jurisprudencija*. 6 (1), p. 177 – 196.
7. Eliasberg, W. (1945). Opposing expert testimony. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 36 (4). 231 – 242.
8. Faralli, C. (2005). *The Legacy of American Legal Realism*. Stockholm: Stockholm University.
9. Gaboardi, M. (2017). How Judges Can Think: The Use of Expert's Knowledge as Proof in Civil Proceedings. *Global Jurist*. 18 (1).
10. Goda, Kazlauskas ir Kuconis (2005). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
11. Golding, M.P. (eds.) and Edmundson, W.A. (eds.) (2006). *The blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*. Oxford: Blackwell.
12. Hammelmann, H.A. (1947). Expert Evidence. *The Modern Law Review*. 10(1), 32 – 39.
13. Jočienė, D. ir Čilinskas, K. (2004). *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
14. Juodkaitė-Granskienė, G. (2001). Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. 22 (14), 82 – 88.

15. Justickis, V. (2005). *Bendroji ir teisės psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Justickis, V. ir Valickas, G. ir Petkevičiūtė-Barysienė, D. (2013). Psichologiniai teisėjo priimamų sprendimų subjektyvumu veiksniai. *Jurisprudencija*. 20 (4), p. 1492 – 1509.
17. Kazanavičiūtė, R. (2009). Klasikinis požiūris į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją. *Teisė*. 70, 86 – 101.
18. Lastauskienė, G. ir kt. (2020). *Teisės teorija*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Laužikas E., Mikelėnas V. ir Nekrošius V. (2003). *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
20. Latvelė, R. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro Disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
21. Letwin, S. (2005). *From historical jurisprudence to Realism: Savigny, Jhering, Duguit, Holmes, Gray, Frank*. In *On the History of the Idea of Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Limantė, A. ir Limantas, M. (2016). Teisė į teisinę pagalbą Europoje. *Teisė*. 99, 125 – 140.
23. Miežanskienė, R. ir Šlapkauskas, V. (2013). Teisės ir politikos santykio jurisprudenciniai modeliai ir jų taikymo galimybės. *Jurisprudencija*. 20 (2), p. 429 – 450.
24. Mikelėnienė, D. ir Mikelėnas, V. (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia.
25. Perez, O. (2015). Judicial Strategies for Reviewing Conflicting Expert Evidence: Biases, Heuristics and Higher-order Evidence. *American Journal of Comparative Law*. 64 (1), 75 – 120.
26. Randakeviciute, J. (2016). Moralės vaidmuo teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. *Teisė*. 101, 145 – 165.
27. Sabonis, D. (2006). Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*. 2 (52), p. 42 – 61.
28. Štarienė, L. (2010). *Teisė į teisingą teismą. Pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: Registrų centras.
29. Terebeiza, Ž. (2007). Laisvas įrodymų vertinimas civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 5(95), 78 – 82.

30. Tumonis, V. (2012) LEGAL REALISM & JUDICIAL DECISION-MAKING. *Jurisprudencija* 19(4), p. 1361 – 1382.
31. Villegas, M. G. (2009). Champ juridique et sciences sociales en France et aux Etats-Unis. *L'Année sociologique*.1 (59), p. 29 – 62.

Elektroniniai leidiniai

32. Europos Taryba / Europos Žmogaus Teisių Teismas (2011). Praktinis priimtimumo kriterijų vadovas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Praktinis_%20priimtimumo_%20kriteriju_%20vadovas_2012_06.pdf [žiūrėta 2023m. kovo 20 d.].
33. Lietuvos teismai (2022). Lietuvos teismai. Veiklos rezultatai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/trumpoji-teismu-veiklos-2022-m.-ataskaitos-versija_galutinis.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 18 d.].

Teismų praktika

34. *Bönish v. Austria* [ECHR], No. 8658/79, [06.05.1985].
35. *Capuano v. Italy* [ECHR], [25.6.1987], ECLI:CE:ECHR:1987:0625 JUD000938181.
36. *Fil Llc v. Armenia* [ECHR], No. 18526/13, [31.2.2019], ECLI:CE:ECHR:2019:0131 JUD001852613.
37. *G.B. v. France* [ECHR], No. 44069/98, [02.10.2001], ECLI:CE:ECHR:2001:1002 JUD004406998.
38. *J.M. and others v. Austria* [ECHR], No. 61503/14, [06.01.2017]. ECLI:CE:ECHR:2017:0601JUD006150314.
39. *Johanna Fröhlich v. Germany* [ECHR], No. 16741/16, [24.2.2019], ECLI:CE:ECHR:2019:0124 JUD001674116.
40. *Kemmache v. France* [ECHR], No. 12325/86;14992/89, [2.11.1993], ECLI:CE:ECHR:1993:1102 JUD001232586.
41. *Korošec v. Slovenia* [ECHR], No. 77212/12, [10.8.2015], ECLI:CE:ECHR:2015:1008JUD007721212
42. *Matytsina v. Russia* [ECHR], No. 58428/10, [27.03.2014]. ECLI:CE:ECHR:2014:0327JUD005842810.
43. *Ruiz-Mateos v. Spain* [ECHR], No. 12952/87, [23.06.1993]. ECLI:CE:ECHR:1993:0623JUD001295287.
44. *Vardanyan ir Nanushyan v. Armenia* [ECHR], No. 8001/07, [27.10.2016], ECLI:CE:ECHR:2016:1027JUD000800107.

SANTRAUKA

Teismo sprendimo priėmimas vadovaujantis ekspertinėmis žiniomis

Agnė Trakšelytė

Tiriamajame magistro darbe analizuojama realizmo mokyklos atstovų požiūris į teisę ir moralę, aptariamos Amerikos ir Skandinavijos realizmo kryptys, analizuojami konkretūs autoriai. Nustatoma, kad Amerikos realistai išsiskyrė į „sociologinį realizmo sparną“ ir „savitą realizmo sparną“. Taip pat šiame darbe išanalizuojama pasirinkta sociologinė bei teisinė literatūra, pateikiami skirtingi požiūriai į teismo sprendimo priėmimą. Nustatoma, kad sociologinėje literatūroje teigiama, jog teisėjas negali atsiriboti nuo išankstinės nuomonės susidarymo, vertinant tam tikrus įrodymus ar priimant teismo sprendimą. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad išankstinės nuomonės susidarymas nėra galimas. Ištiriamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio samprata bei požymiai, remiantis moksline literatūra bei Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrina, aptariamas teisingumo elementas. Taip pat nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Ieškoma santykio tarp ekspertinių žinių ir teisės į teisingą teismą. Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrina atskleidžia ekspertų šališkumo, alternatyvių ekspertizių nepaskyrimo, proceso vilkinimo problemas. Taip pat nagrinėjami nacionalinių teismų pažeidimai dėl įrodymų leistinumo ir vertinimo, rungimosi principo, lygiateisės (lygiavertės) gynybos užtikrinimo, siejama su ekspertinių žinių taikymu. Tiriamajame magistro darbe atskleidžiama, kad teisėjams suteikiama didelė diskrecija vertinti ekspertines žinias. Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo bylomis nustatoma, kad neretai nacionaliniai teismai tampa formalūs teisės vykdytojai, o teisingumo funkcija perduodama ekspertams.

SUMMARY

Adoption of a Court Decision Based on Expert Knowledge

Agnė Trakšelytė

The research master's thesis analyzes the attitude of the representatives of the school of realism towards law and morality, discusses the directions of American and Scandinavian realism, and analyzes specific authors. American realists are identified as being divided into a "sociological wing of realism" and an "idiosyncratic wing of realism." Also, this paper analyzes selected sociological and legal literature, presents various approaches to the adoption of a court decision. It is determined that the sociological literature states that a judge cannot distance himself from the formation of a preconceived opinion when evaluating certain evidence or making a court decision. Legal literature indicates that the formation of a preliminary opinion is not possible. The concept of Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is explored, and the required element of justice is discussed based on scientific literature and the doctrine of the European Court of Human Rights. The jurisprudence of the European Court of Human Rights is also examined. The relationship between expert knowledge and the right to justice is sought. The doctrine of the European Court of Human Rights reveals the problems of expert bias, non-appointment of alternative expertise, and process delay. Violations of national courts regarding the admissibility and evaluation of evidence, the adversarial principle, ensuring equal (equivalent) defense are also examined, and are associated with the application of expert knowledge. The research master's thesis reveals that judges are given a great deal of discretion in evaluating expert knowledge. Based on the cases of the European Court of Human Rights, it is found that often national courts become formal enforcers and the function of justice is delegated.